

Surun ja kuoleman kielentämisestä suomessa

Pro Gradu -tutkielma

Nea Lehtinen

Viestintätieteiden tiedekunta

Tampereen yliopisto

Tammikuu 2018

Tampereen yliopisto

Viestintätieteiden tiedekunta

Suomen kieli

Lehtinen, Nea: Surun ja kuoleman kielentämisestä suomessa

Pro gradu -tutkielma, 73 sivua

Tammikuu 2018

Tässä tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten suru ja kuolema kielennetään, millaisia sanavalintoja ja metaforia käytetään sekä millainen kuva surusta ja kuolemasta tätä kautta syntyy. Aineistona toimivat internetin keskustelufoorumeilta kerätyt läheisensä menettäneiden keskustelut sekä kokemuskertomukset.

Teoriakehystenä tässä tutkielmassa käytettiin kognitiivisen kielitieteen metaforateoriaa sekä emotiolingvistiikkaa.

Aineistoanalyysin avulla tutkittiin esille nousevia sanoja, kielellisiä rakenteita ja metaforia sekä kirjoitusten narratiivimaisuutta. Suru näyttäytyi kahdenlaisena: puhtaasti kielelliseltä kannalta suru on prosessi, mutta samaan aikaan eksplisiittisesti ilmaistaan, että suru on pysyvä tila, joka vain muuttuu ajan kuluessa. Kuolema tässä aineistossa näyttäytyi lähinnä kirjoittajien omakohtaisena kokemuksena, taustana omille tunteille ja niistä puhumiselle, alkusysäyksenä keskustelulle.

Avainsanat: emotiolingvistiikka, kuolema, suru, metafora

Sisältö

1.	Johdanto	5
1.1	Taustaa	5
1.2	Työn tavoitteet.....	7
2.	Teoriaa.....	9
2.1.	Kognitiivisesta kielitieteestä	9
2.2.	Emootiolingvistiikasta.....	10
2.3.	Metaforasta.....	11
3.	Aineisto	14
3.1	Aineiston jaottelu	15
3.2	Aineiston arviointia	18
4.	Surun kielentäminen.....	20
4.1	Surun metaforat	21
4.2	Surun kielelliset rakenteet	25
4.2.1	Suruun viittaaminen	25
4.2.2	Kopula ja predikatiivi.....	33
4.3	Ohjeet surevalle ja osanotto suruun	34
4.4.	Suru konseptina	38
5.	Kuoleman kielentäminen.....	40
5.1	Kuolemaan viittaaminen	40
5.1.1	Kuoleman tapa.....	47
5.1.2	Itsemurha.....	48
5.2	Ihmisiin viittaaminen.....	50
5.3	Miten kuolemasta kerrotaan	52
5.4	Kuoleman jälkeen.....	54
5.5	Kuolema konseptina.....	57
6.	Kokemus, aika ja metateksti – kerronnallisuudesta	59

6.1.	Läheisen kuolema kokemuksena.....	59
6.2.	Kuolemaan liittyvä pelko	62
6.3.	Ajanilmaukset.....	64
6.4.	Kielellä kielestä – metailmaukset.....	66
7.	Lopuksi.....	70
	Lähdeluettelo.....	72

1. Johdanto

1.1 Taustaa

Kuolema on asia, joka kaikkia maailmaan syntyneitä kohtaa ennemmin tai myöhemmin, mutta ihmiset eivät halua ajatella kuolemaa tai edes puhua siitä suoraan. Kuolema on jokin, joka halutaan piilottaa pois mielestä, se on eräänlainen tabu, kielletty aihe. Kuolemasta ei haluta puhua, ja voi olla että siitä puhuvaa ihmistä pidetään kummallisena (Uusitalo 2009: 130). Tämä näkyy myös kielen tasolla mm. siinä, että kuolema-aiheen ympärille on muodostunut paljon idiomeja. Mutta miten kuolemasta todellisuudessa puhutaan? Miten kuolema kielennetään, kun siitä on pakko puhua? Myöskään tunteista puhuminen ei aina ole yksinkertaista, joten miten kuolemasta ja menetyksestä johtuva suru kielennetään? Sanotaan, että suru on sanaton: tämä lause löytyy niin tämän tutkielman aineistosta kuin Mari Pulkkinen (2016) väitöskirjankin nimestä. Silti surusta on tarve puhua, kirjoittaa ja keskustella. Surusta ja menetyksestä puhuminen tekee asian todellisemmaksi (Pulkinen 2016: 198). Kuolema ja kuolemaan liittyvä suru ovat kumpikin omalla tavallaan tabuaiheita, joista ei ole helppo puhua ja joista jotkut tahtovat kokonaan vaieta.

Tutkimusaiheeni perimmäisenä pohjana onkin oma kiinnostukseni tabusanoihin: halusin selvittää, millä keinoin ja minkä takia tietyt aiheet kierretään sen sijaan, että niistä puhuttaisiin aivan suoraan. Tällaista tutkimusta ei suomen kielestä ole juuri tehty ainakaan viime vuosina. Nopealla hakemisella löytyy vain yksi sanatabuja suomessa tutkinut tutkija: R. E. Nirvi, jonka väitöskirjassa vuodelta 1944 puhutaan erityisesti eläimiin liittyvistä sanatabuista (Nirvi 1944).

Tabusanat ovat kuitenkin aivan liian laaja aihe graduun, joten aihetta pitää rajata pienemmäksi. Siten päädyin valitsemaan tarkastelun kohteeksi yhden tabuksi luokiteltavan asian. Kuolema on selkeä ja monin eri tavoin rajattavissa oleva tabuaihe, joka kerää ympärilleen paljon kiertoilmauksia. Puhutaan *pois nukkumisesta* sen sijaan, että puhuttaisiin *kuolemasta*. Käsittelin kuolema-aihetta jo kandidaatintutkielmassani (Lehtinen 2015), jossa tarkastelin tällaisten kuolemaa tarkoittavien idiomien semanttisia ominaisuuksia. Tuntui järkevältä jatkaa samassa aihepiirissä näkökulmaa laajentaen. Surun kielellinen käsittely tuli mukaan tähän tutkimukseen aineistonkeräysvaiheessa, kun aineistossa loppujen lopuksi puhuttiin enemmän omasta surusta kuin läheisen kuolemasta – kuolema oli syy, tunteet taas vaikuttivat olevan se asia, jota keskustelijat todella halusivat käsitellä ja jakaa toisten kanssa. Pulkinen (2016: 20) toteaa, että nykyaikana suru saattaa olla jopa kuolemaa suurempi tabu. Tunteiden ja kielen

suhdetta tutkii oma tutkimusalueensa, emotiolingvistiikka, josta kerron tarkemmin luvussa 2. Suru liittyy olennaisesti kuolemaan, sillä kun läheinen ihminen kuolee, häntä surraan. Jokainen meistä on syntynyt ja tulee kuolemaan, ja tämän takia jokainen meistä tulee myös kokemaan läheisten kuolemia sekä suremaan läheisiään. Suru lopulta painottuu tässä tutkielmassa kuolemaa enemmän, sillä sen kuvailu ja siitä puhuminen vaatii enemmän käsittelyä. Kielellä onkin tärkeä rooli suruntunteen käsittelyssä ja jakamisessa. Pulkkinen (2016: 313) kirjoittaa, että

Surua tarkasteltaessa on tyydyttävä siihen, että inhimilliseen kokemukseen liittyy aina jotakin intersubjektiivisessä mielessä tavoittamatonta. Kieli asemoituu-kin itseisarvoiseksi välineeksi, joka mahdollistaa toisen kokemuksen tavoittamisen edes jollakin tasolla: sanat näyttäytyvät surussa siltana tajuntojen välillä eikä niiden merkitystä tulisi vähätellä vaan päinvastoin.

Kieltä ja surua pitää siis tutkia yhdessä. Sanat ovat tärkeitä, sillä niiden avulla tunne konseptualisoidaan ja pystytään jakamaan.

Kuolema yleensä on suhteellisen paljon tutkittu aihe ehkä juuri siksi, että lopullisen totuuden siitä saa selville vasta kuollessaan. Suomessa toimii Suomalaisen kuolemantutkimuksen seura ry, joka julkaisee omaa lehteään siitä tutkimuksesta, jota kuolema-aiheen osalta Suomessa tehdään. Seura osallistuu myös vuosittain surukonferenssiin Tampereella sekä järjestää seminaareja, joissa kuolemantutkimusta tuodaan esille. Suomen kielen osalta on myös tutkittu kuolemaa ainakin pro gradu -tasolla. Esimerkiksi Satu Saarisen tutkielma vuodelta 1985 käsittelee kuoleman metaforia, ja Jenni Viinikan gradu vuodelta 2011 tarkastelee lääkärin kirjoittamien kuolintodistuksien kieltä. Myös surua on tutkittu Suomessa monilla eri aloilla, esimerkiksi uskontotieteissä, psykologiassa ja sosiaalitieteissä, niin väitöskirja- kuin pro gradu -tasolla. Erittäin lähellä tämän tutkimuksen aihetta on Tiia Tarkoman pro gradu sosiaalipsykologian alalta, jossa tutkitaan läheisensä menettäneiden keskustelufoorumia, heidän kirjoituksiaan siellä ja foorumin vaikutusta heidän elämäänsä. Mari Pulkkinen (2016) varsin tuore väitöskirja uskontotieteiden alalta puolestaan tutkii surua, surun kokemuksellisuutta ja käsitteellistämistä kirjeaineistosta.

Tämän tutkielman aineisto koostuu kolmen eri internetin keskustelupalstan keskusteluista, jotka on tarkoitettu läheisensä menettäneille, sekä neljästä kokemuskertomuksesta. Internetin palstat ovat kolmen lehden yhteyteen perustettuja foorumeja, joissa on mahdollista keskustella toisten lehden lukijoiden kanssa vapaista aiheista. Foorumit ovat kaikkien netin-

käyttäjien vapaasti luettavissa, mutta niille kirjoittamiseen vaaditaan käyttäjätili. Aineistosta tarkemmin luvussa 3.

Kognitiivisen kielitieteen mukaan kieli kertoo jotakin ihmisen ajattelusta. Tämä teoreettinen viitekehys auttaa liittämään kuoleman kielentämisen osaksi kuolema-nimistä ilmiötä kulttuurissa ja yhteisössä. Pentikäinen (1999: 23) kirjoittaa: *Tämän päivän kuolema on laitostettu systeemiksi - -. Vanhan kuolleiden katsomiskäytännön väistyminen ilmentäneen 'kuoleman kieltäväksi' muuttuneen sukupolven omia pelkoja - -. Kuolemaa ei siis ole piilotettu vain kielessä, vaan myös käytännössä. Siinä, missä ennen koko yhteisö otti osaa kuolemaan ja läheisten suruun käymällä katsomassa vainajaa, nykyään hyvin harva haluaa nähdä kuolleen omaisensa ruumista* (Pentikäinen 1999: 23, ks. myös Uusitalo 2009: 129–130). Ennen kuoltiin kotona, nykyään kuolema tapahtuu laitoksissa, kuten sairaaloissa ja vanhainkodeissa. Se on ikään kuin irrotettu ihmisten arjesta ja yhteiskunnasta sairaalakuolemaksi, joka on näkymätön, ja ihmiset elävät kuin kuolemaa ei olisi olemassa (Uusitalo 2009: 130). Kuolema on siis hyvin pitkälti erotettu ihmisten arjesta, ja Pulkkinen mukaan (2016: 17) myös kuolemaan liittyvä suru on osittain medikalisoitu. Onkin kiinnostavaa, miten tämä vaikuttaa kuoleman ja surun käsittelyyn kielessä ja mielessä.

Myös se, miten surusta puhutaan, vaikuttaa varmasti siihen millaisena suru koetaan ja nähdään. Tunteiden kuvailu ei ole yksinkertaista, ja jokainen kokee tunteet omalla tavallaan, eikä suru ole poikkeus tähän. Surusta puhumisen kuitenkin koetaan helpottavan tunnetta, ja tunteen kielellinen käsittely saattaa vaikuttaa surevaan jopa terapeuttisesti (Pulkkinen 2016: 103). Onko olemassa yhteisiä tekijöitä, samankaltaisia tapoja puhua surusta ja kuolemasta, jotka voisivat kertoa enemmän siitä, millaisia näiden kahden, toisiinsa liittyvän ilmiön ajatellaan olevan?

1.2 Työn tavoitteet

Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kuolemaa, surua ja läheisen kuoleman kokemista kielennetään suomessa. Aineistona toimivat netistä poimitut läheisen kuolemaa käsittelevät foorumikeskustelut sekä kokemukset kertomukset (lisää aineistosta luvussa 3). Etsin aineistostani kiertoilmauksia, metaforia ja idiomeja sekä näiden vastakohtana suoria lähestymistapoja, lähinnä kuolema-sanana ja kuolla-verbin käyttöä. Tarkastelen myös sitä, miten ihmiset kertovat omasta reaktiostaan kuolemaan ja suruun, millaisia heidän sanavalintansa ovat ja millaisena suru kielen kautta näyttäytyy, millaisia metaforia käytetään ja miten tunne selitetään sanalli-

sesti. Ylipäättään tarkoituksena on luoda yleiskuvaa siitä, miten ihmiset kuvaavat kuolemaa ja läheisen kuolemaan liittyvää suruntunnetta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten kuolema ja suru kielennetään?
2. Millaisia metaforia kuolemasta ja surusta käytetään?

Tutkimus ei ole pitkittäistutkimus, sillä aineistoa saa parhaiten juuri tämänhetkisestä tilanteesta. Tavoitteena onkin luoda kuvaa siitä, miltä kuolema suomen kielen näkökulmasta näyttää 2000-luvulla, lähinnä internetin keskustelufoorumien käyttäjien näkövinkkelistä.

Rajaan tutkielmani ulkopuolelle ammattikielten, kuten lääketieteen kielen käytön. Keskityn sen sijaan enemmän jokapäiväiseen kieleen, jota kuka tahansa suomenkielinen voisi käyttää. Mikäli materiaalista nousee esiin jargonia, käsittelen sitä vain lyhyesti. Olisi kiehtovaa pohtia sairaanhoitohenkilökunnan kuolemasta käyttämää kieltä, mutta vaarana on, että tutkimus paisuisi liian laajaksi. Koska tunnen ihmisiä, jotka kouluttautuvat hoito- ja terveysalalle, olen kuullut joitakin heidän kuoleman kielentämiseensä liittyviä seikkoja, ja ne voisivat olla huomionarvoisia. Ehkä tämä aihe kuitenkin ansaitsisi kokonaan oman tutkimuksensa. Aineiston takia tutkielman ulkopuolelle jää myös läheisen, saman ihmisen menetyksestä surua kokevien ihmisten keskinäinen tapa puhua surusta toistensa kanssa. Tätäkin olisi mielenkiintoista tutkia, mutta se olisi vaatinut aivan toisenlaisen, varta vasten nauhoitetun keskusteluaineiston, joka ei enää mahdu tähän tutkielmaan ja olisi ollut hankalampi saada kasaan.

2. Teoriaa

2.1. Kognitiivisesta kielitieteestä

Kognitiivisen kielitieteen keskeisenä ajatuksena on, että kieli on osa ihmisen kognitiota. Kognitiivinen kielitiede lähestyy kieltä siitä näkökulmasta, että semantiikka ja syntaksi ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, ja erityisesti tutkitaan kielen ja ajattelun suhdetta. Kognitiivinen kielitiede on kielitieteen suuntaus, joka ei ole yhtenäinen teoria, vaan perheyhtäläisten tutkimussuuntausten joukko, joiden teorit täydentävät toisiaan ja joskus jopa kilpailevat keskenään. Alun perin kognitiivinen kielitiede syntyi 1970-luvulla vastavoimana formaaliselle kielinäkemykselle, mutta laajemmin kognitiivista kielentutkimusta alettiin tehdä 1990-luvun alussa. (Evans & Green 2006: 3.)

Kognitiivinen kielitiede keskittyy erityisesti siihen, miten ihmisen tavat ajatella näkyvät kielen tasolla. Tämän takia keskeistä on konseptualisoinnin tapojen tutkiminen. Kielen ajatellaan heijastavan sitä, miten ihmisen ajatusprosessit toimivat. (Evans & Green 2006: 5) Konseptualisoiminen (engl. conceptualizing) tarkoittaa sitä, miten ihminen käsitteellistää havaitsemaansa maailmaa. Kielellisistä symboleista muodostuu konsepteja, mentaalisia representatioita, jotka ovat käsityksiä siitä, mitä jokin kielen symboli, kuten sana, ele tai lause, tarkoittaa (mts.7).

Toinen tärkeä käsite kognitiivisessa kielitieteessä on kategorisointi (engl. categorization). Käsite on lingvistille tärkeä kahdesta syystä: jonkin asian kategorisoiminen tarkoittaa sen nimeämistä, siis kielentämistä, ja toisaalta, kieli itsessään on kategorisoinnin kohteena – ihmisten pitää pystyä kategorisoimaan kielen yksiköitä jotta kielen käyttäminen ja ymmärtäminen on mahdollista (Taylor 2009: xii).

Metafora on myös oleellinen käsite kognitiiviselle kielitieteelle, sillä eräs lähtöoletuksista on, että ihmisen käyttämä käsitejärjestelmä on pitkälti metaforinen, samoin kuin ajatusprosessit. Metaforaa on pitkään pidetty luovana kielenkäyttönä, vertauksena, mutta pohjimmiltaan se on tapa ymmärtää jotakin asiaa toisen asian kautta. (Lakoff & Johnson 1980: 3–6.) Metafora on kaikkialla ihmisen konseptuaalisissa systeemeissä. Tähän syynä on erityisesti se, että monet tärkeät konseptit ovat abstrakteja ja siksi vaikeita ymmärtää. Metaforan avulla abstrakteja käsitteitä, kuten tunteita, voidaan lähestyä konkreettisen termin. (mts. 115.) Metaforia on käsitelty kuin ne olisivat universaaleja ja kielestä riippumattomia. Kuitenkin tutkimus on keskittynyt eurooppalaiskieliin ja nyttemmin on tehty tutkimuksia, joissa on havaittu että kaikissa kielissä ei välttämättä käytetä tunnemetaforia (ks. tarkempia esimerkkejä Majid

2012: 437). Sekä konseptualisointi, kategorisointi että metaforat ovat keskeisiä käsitteitä myös tässä tutkimuksessa.

Kieli, kulttuuri ja tunteet ovat kaikki yhtä aikaa jotain yksityistä ja jaettua, ja sen takia niitä on mahdollista tutkia toistensa kautta. Kieli onkin ihanteellinen tutkimusalusta kulttuurille juuri tunteiden ilmaisemisen kautta: miten tunteita ilmaistaan kielessä, entä miten kulttuuriset syyt vaikuttavat tunteiden kieleen? Kielen rooli tunteiden tutkimuksessa on tärkeä. (Majid 2012: 432.)

2.2. Emootiolingvistiikasta

Kognitiivisen kielitieteen perusajatus on, kuten edellä esitettiin, se, että kieli ja kognitio ovat tiiviissä suhteessa toisiinsa. Samoin myös tunteet ja kognitio ovat yhteydessä toisiinsa. Ei ole siis ollenkaan outoa olettaa, että kieli ja tunteet ovat myös yhteydessä toisiinsa. Voidaan kysyä, mikä on tunteiden ja kielen keskinäinen suhde. (Foolen 2012: 349). Foolenin (mp.) mukaan mahdollisia vastauksia tähän kysymykseen on neljä: (1) kielellä ja tunteilla ei ole suoraa yhteyttä, vaan tunteet konseptualisoidaan kognitiossa ja vain tämä konsepti näkyy kielellisessä ilmaisussa, (2) kielellä ja tunteilla on suora yhteys, eli tunteet voidaan ilmaista suoraan kielellä, (3) kielellä on sekä suora että epäsuora yhteys tunteisiin, eli kielessä näkyy sekä konseptualisointi että suora tunne, tai (4) tunteen ja kielen välinen yhteys vaihtelee tunnetyyppin mukaan. Foolen (mts. 350) toteaa aikaisempaan tutkimukseensa viitaten, että paras vastaus olisi vaihtoehto (3). Ihminen pystyy konseptualisoimaan toisten ihmisten tunteita, mutta myös omiaan. Kielessä voi viitata samaan tunteeseen eri tavoin, joko konseptin kautta kertomalla, miltä tuntuu, tai esimerkiksi interjektioilla, jolloin tunne välittyy suoraan kieleen. Tämän takia on mahdollista todeta, että kielellä on niin suora kuin epäsuorakin yhteys tunteisiin. Foolen (mts.) ottaakin lähtökohdakseen tämän kahtiajaon. Myös Kövecses (2000: 2) erottaa nämä kaksi tapaa kielentää tunteet: interjektiot ovat ekspressiivistä kieltä, kun taas tunteiden kuvailu on deskriptiivistä, samoin kuin tunnesanat, kuten *viha*, *suru* ja *rakkaus*. Ekspressiiviseen kieleen Foolen (2012: 350) laskee myös englannin *X of an X* -tyyppiset ilmaukset, kuten *a bear of a man*. Suomessa vastaavaa rakennetta ei taida olla, sillä nominista on helppo johtaa adjektiivi – *karhumainen mies*. Tässä tutkielmassa näkökulma painottuu deskriptiiviseen tunteiden ilmaisuun, koska interjektiot kuuluvat lähinnä puhuttuun, spontaaniin kieleen, kun taas oma aineistoni on kirjallinen. Toki internetin keskustelupalstoilla käytetty kirjoitettu kieli lähentyy puhuttua kieltä, joten interjektioita saattaa aineistossa olla.

Tunteet näkyvät kuitenkin muillakin kielen tasoilla kuin vain sanastossa, itse asiassa kaikilla mahdollisilla kielen osa-alueilla äänteistä kielioppiirteisiin. Eniten on tutkittu prosodi-aa ja leksikkoa muiden tasojen jäädessä marginaaliin. Lingvisteillä onkin tapana tarttua vain yhteen osa-alueeseen, kuten kognitiivisen kielitieteen tutkijoiden kiinnostus on lähes yksinomaan erillisissä tunteissa. (Majid 2012: 433.) Tämä tutkimus jatkaa samaa, jo kuljettua linjaa keskittyessään yhteen erilliseen tunteeseen, suruun, sivuten vain osittain muita aineistosta esiin nousevia tunteita.

Tunnekonseptit eivät pohjaudu suoraan ihmisen emotionaaliseen kokemukseen ja toimintaan, vaan perustuvat metaforille. Tunteiden ja sensoris-motorisen kokemuksen välillä on kuitenkin systemaattista korrelaatiota, esimerkiksi iloinen ihminen kävelee suuremmassa kuin surullinen. Tämä korrelaatio muodostaa pohjan orientaatiometäforille, kuten ILOINEN ON YLHÄÄLLÄ. Tällaisten metaforien ansioista ihmiset voivat konseptualisoida tunteitaan tarkemmin määriteltyjen termien kautta, ja samalla tunteet voidaan yhdistää systemaattisesti muihin metaforakonsepteihin, jotka liittyvät ihmisen olemassaoloon. (Lakoff & Johnson 2003: 57–58.)

Tunteista voi puhua käyttämällä verbejä, substantiiveja ja adjektiiveja (Foolen 2012: 350). Tunteen nimi on *suru*, ihminen, joka surua kokee, *suree*, ja hän on *surullinen*. Tällaiset sanat, siis tunneleksikko, ovat salientein tie tutkia tunteita (Majid 2012: 435). Tunteet voidaan siis nimetä, ja ne voidaan nähdä prosesseina tai ominaisuuksina. Kielet kuitenkin vaihtelevat sen mukaan, miten ne jakavat tunteet. Tämän takia tunteiden kielentäminen lähentelee värien kielentämistä. Tunteet ovat jatkumolla sen sijaan että ne olisivat yksittäisiä artefakteja, ja eri kielet voivat kiinnittää huomion eri kohtaan jatkumoa. (Foolen 2012: 351.) Sellaiset kielet, joilla on suuri adjektiiviluokka, yleensä kielentävät tunteet adjektiiveina. On kuitenkin esimerkiksi kieliä, joissa tunnesanat johtuvat verbijuurista. (Majid 2012: 437.) Tunnesanat ovat myös hierarkkisia. Kövecses (2000: 3) esittää, miten toiset tunnesanat ovat perussanastoa, ja toiset jakavat näitä perustermejä edelleen tarkemmin. Esimerkiksi vihaisuuden alalajeja ovat ärsyyntyminen ja raivo – ne kuvaavat tarkempaa osaa tunteesta.

2.3. Metaforasta

Tunteita ei ole kuitenkaan pakko kuvata juuri tunneleksikon avulla. Kövecsesin (2000: 1) mukaan kuvaileva kieli on tärkeää tunteiden konseptualisoinnissa. Kuvailevan kielen olennaisuus käy ilmi myös tämän tutkielman aineistosta, sillä surun tunteesta kerrotaan kuvailemalla:

(1) *kesä meni mulla ihan semmosessa sumussa* (keskustelu 3, viesti 7).

Tätä kautta myös kognitiivisen kielitieteen keskeinen elementti metafora on tärkeä tunteista puhuttaessa, sillä se vaikuttaa paitsi tunteista käytettävään kieleen, myös tunnekonseptien luomiseen ja tunteiden kokemisen ymmärtämiseen (Kövecses 2000: 20). Majidin (2012: 436) mukaan juuri tunnemetaforat ovat olleet taustalla siinä, miten metaforaa pidetään kognitiivisesti totena. Kövecsesin (mts. 85) mukaan ihmisen käsitys tunteista on syvästi metaforinen: jopa ihmisen peruskäsitys tunteista perustuu metaforalle. Metafora on jotakin perustavanlaatuaista, sillä koko ihmisen konseptualisointiprosessi perustuu metaforalle (Lakoff & Johnson 2003: 3). Metaforat tulevat esille, kun jostakin asiasta puhutaan toisen asian keinoin. Kyseessä ei ole kuitenkaan pelkkä puhuminen, vaan käytetty metafora on osa ajattelua ja siten vaikuttaa siihen, miten asia ymmärretään. Metaforan perusolemus onkin, että yksi asia ymmärretään ja koetaan toisen kautta. Metafora ei siis ole vain kielen tasolla esiintyvä ilmiö, vaan vaikuttaa myös ihmisten asioista luomiin konsepteihin. Tämä tarkoittaa sitä, että lopulta jopa ihmisen ajatusprosessit itsessään ovat metaforisia. (mts. 4–6.) On kuitenkin tärkeää muistaa, että vaikka konsepti rakentuu metaforalle, on tämä vain osittaista – jos konsepti rakentuisi metaforalle täysin, se olisi sama asia kuin metaforan lähde (mts. 13). Metaforan osittaisuus näkyy myös siinä, että on olemassa yksittäisiä metaforia, jotka eivät ikään kuin kuulu systeemiin (mts. 54). Joskus metaforan käyttö on jopa niin arkipäiväistä ja niin käyttöön kuin ajatteleunkin konventionaalistunutta, ettei sitä edes huomaa (mts. 11). Tässä konventionaalisuudessa ei kuitenkaan Lakoffin ja Johnsonin (mts. 55) mukaan ole kyse kuolleesta metaforasta, vaan sen sijaan nämä metaforat ovat erittäin eläviä – ne ovat juuri niitä metaforia, ”joiden mukaan ihmiset elävät”. Metafora voi kuitenkin olla myös luova, aivan uusi, ja siten antaa uusia näkökulmia johonkin konseptiin (mts. 139).

On olemassa metaforia, jotka pätevät kaikkiin tai useimpiin tunteisiin. Nämä metaforat ovat yleisiä ja toimivat myös muilla alueilla kuin tunteiden kuvailussa. (Kövecses 2000: 36). Suurimpaan osaan tunteista englannissa pätevät seuraavat metaforat: TUNNE ON SÄILIÖ, TUNNE ON VOIMA (luonnonvoima tai fyysinen voima), TUNNE ON SOSIAALISESTI YLEMPI, TUNNE ON VASTUSTAJA, TUNNE ON VANGITTU ELÄIN, TUNNE ON HULLUUS, TUNNE ON JAKAUTUNUT MINÄ, TUNNE ON TAAKKA tai TUNNE ON SAIRAUS (mts. 37–38). Vain yksittäiseen tunteeseen puolestaan viittaavat esimerkiksi metaforat KIUKKU ON FYYSISTÄ ÄRSYTYSTÄ, PELKO ON PILOUTUNUT VIHOLLINEN, ILO ON HYVIN ELÄVÄ ELÄIN, HÄPEÄ ON PIENENEMISTÄ (mts. 40). Tunnemetaforissa on sellaisia, jotka pätevät myös muilla alueilla kuin tunteista puhuttaessa, mutta on myös muutamia vain tunteiden kuvailuun käytettyjä (mts. 49–50).

Yksi tärkeimmistä tunnemetaforista on TUNNE ON VOIMA, sillä monet muut metaforat ovat tämän alaisia (Kövecses 2000: 61). Tunnemetaforat kokonaisuudessaan muodostavatkin systemaattisen joukon juuri tämän metaforan yhteyteen sen sijaan, että olisivat yksittäisiä ja hajanaisia (Kövecses 2000: 85). Tämän metaforan alametaphoria ovat esimerkiksi TUNNE ON SISÄINEN PAINE, TUNNE ON LUONNONVOIMA, TUNNE ON TULI sekä TUNNE ON TAAKKA. Nämä metaforat liittyvät länsimaisen tunnekäsityksen kahteen kohtaan: (1) jokin syy johtaa tunteeseen ja (2) tunne johtaa jonkinlaiseen vastaukseen. Jotkin metaforat keskittyvät enemmän kohtaan (1) ja toiset kohtaan (2), jotkin taas voivat olla molemmissa kohdissa. On siis mahdollista konseptualisoida tunne joko seurauksena tai syynä. Tästä voidaan huomata, että syy tunteelle nähdään luonnollisemmin voimana kuin itse tunne. (Kövecses 2000: 64.)

Metaforat ovat tunteiden kuvauksessa ja niiden tutkimisessa tärkeitä, koska niiden avulla on mahdollista päästä kiinni tunteiden kokemiseen. Kieli ei ole kuitenkaan vain tunteista puhumisen väline, vaan se myös luo tunteita. (Kövecses 2000: 191–192.)

3. Aineisto

Tutkielmani aineistoksi olen kerännyt sekä internetin foorumikeskusteluja aiheesta läheisen kuolema että kokemuskertomuksia. Valitsin tämän aineiston, koska sen kerääminen oli suhteellisen nopeaa ja se oli helposti saatavilla. Lisäksi kaikki teksti oli valmiiksi kopioitavissa netistä, tai sähköpostin liitetiedostona, joten aineistoa ei tarvinnut erikseen litteroida. Tämä auttoi siinä, että analyysiin pääsi nopeammin kiinni, vaikka aineiston taulukoimiseen kuluikin oma aikansa. Aiheesta olisi ollut mielenkiintoista kerätä haastatteluaineistoa, mutta haastatteluvien saaminen olisi todennäköisesti ollut hankalaa.

Kokemuskertomuksia varten otin yhteyttä Suomalaisen kuolemantutkimuksen seuraan. Kokemuskertomuksen mitta on vähintään puoli sivua, mutta kaikki ovat tätä pidempiä, noin puolentoista sivun pituisia. Kokemuskertomuksista etsin tapoja ilmaista kuolema sekä läheisen kuolemaan liittyvät tunteet. Sain kokemuskertomuksia lopulta vain neljä kappaletta. Kokemuskertomusten vähäisen määrän takia kattavaa vertailua nettiaineiston ja kertomusten välillä ei voi tehdä, joten analysoin kokemuskertomuksia yhdessä nettiaineiston kanssa ikään kuin ne olisivat omia foorumiviestejään.

Nettiaineistoksi valitsin kolme hakukoneella löytämäni keskustelupalstaa, joihin on aloitettu keskustelu läheisensä menettäneille. Valitut keskustelupalstat ovat kolmen aikakauslehden lukijoille suunnatuilta nettifoorumeilta. Valitsin aineistokseni seitsemän lyhyempää keskustelua Demi-lehden foorumilta sekä yhden pitkän keskustelun Anna- ja Cosmopolitan-lehtien foorumeilta. Demi-lehden keskusteluissa viestejä on yhteensä 66 kappaletta, Anna-lehden keskustelussa 33 ja Cosmopolitan-lehden keskustelussa 62. Nämä kolme aikakauslehtifoorumia on suunnattu eri-ikäisille: Demi on nuorille, 15–19-vuotiaille suunnattu aikakauslehti, joten sen foorumilla oletettavasti on juuri teini-ikäisten keskustelua (<http://www.a-lehdet.fi/mainostajalle/demi>, katsottu 25.3.2016), Cosmopolitan puolestaan on nuorten aikuisten naisten, 18–24-vuotiaiden, luettavaksi tarkoitettu aikakauslehti ja sen yhteyteen perustettu keskustelupalsta (<http://www.lehtikuningas.fi/naiset/cosmopolitan-fi>, katsottu 25.3.2016) ja Anna-lehti internetin keskustelupalstoinen taas on suunnattu kaikenikäisille naisille (<http://www.lehtikuningas.fi/naiset/anna>, katsottu 25.3.2016). Lehtien yhteyteen perustetuilla foorumeilla ihmiset voivat keskustella itselleen tärkeistä aiheista nimimerkin takana. Keskustelut ovat kuitenkin näillä foorumeilla nähtävillä kaikille netinkäyttäjille. Keskustelun voi aloittaa kuka tahansa foorumille kirjautunut mistä tahansa aiheesta, ja muut käyttäjät vastaavat keskusteluun mikäli heillä on aiheeseen jotakin sanottavaa. Internetissä on myös suljettuja

foorumeita, joille pääsee vain kirjautumalla – tällöin ulkopuoliset eivät pääse lukemaan keskusteluja.

Ei ole ollenkaan harvinaista, että keskustelut jatkuvat samassa keskusteluketjussa vuosi-en ajan. Demi-lehden foorumin keskustelut ovat melko lyhytikäisiä, lyhimmat niistä vain parille päivälle ajoittuvia, pisimmät ovat kestäneet muutaman kuukauden. Anna-lehden foorumin keskustelun ensimmäisen ja viimeisen viestin välillä aineistonkeruun ajankohtana oli yhdeksän vuotta, vuodesta 2006 vuoteen 2015. Välillä keskustelu on pysähtynyt useiksi kuukausiksi, jopa yli vuodeksi, mutta joku on sitten löytänyt vanhan keskustelun uudelleen ja tarttunut aiheeseen taas, koska se on ollut hänelle itselleen ajankohtainen. Cosmopolitan-lehden foorumilla taas tästä aiheesta on keskusteltu kolmen vuoden ajan, vuodesta 2006 vuoteen 2009.

Kaikki aineistoksi valitsemani keskustelufooromit internetissä on suunnattu erityisesti naisille ja tytöille. Nettikeskusteluista kirjoittajien sukupuoli ei kuitenkaan aina käy ilmi ollenkaan, joten sukupuolimuuttujaa olisi joka tapauksessa tällaisesta aineistosta ollut vaikea tutkia. Aineistoni antaa siis kuvaa lähinnä nuorten naisten tavasta puhua surusta, menetyksestä ja kuolemasta internetin välityksellä.

Yhteensä nettikeskusteluista ja kokemuskertomuksista kertyi aineistoa Excel-taulukkoon 2042 riviä. Jokaisella rivillä on yksi virke tai lause. Riveille jako tapahtui lopulta ilmauksen sisällön perusteella, sillä joskus yhdessä virkkeessä saattoi olla useampi lause, joissa käsiteltiin eri kategorioihin kuuluvia asioita, toisinaan taas koko virke oli samaa asiaa, esimerkiksi tapahtumakuvausta. Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin aineistokategorioita.

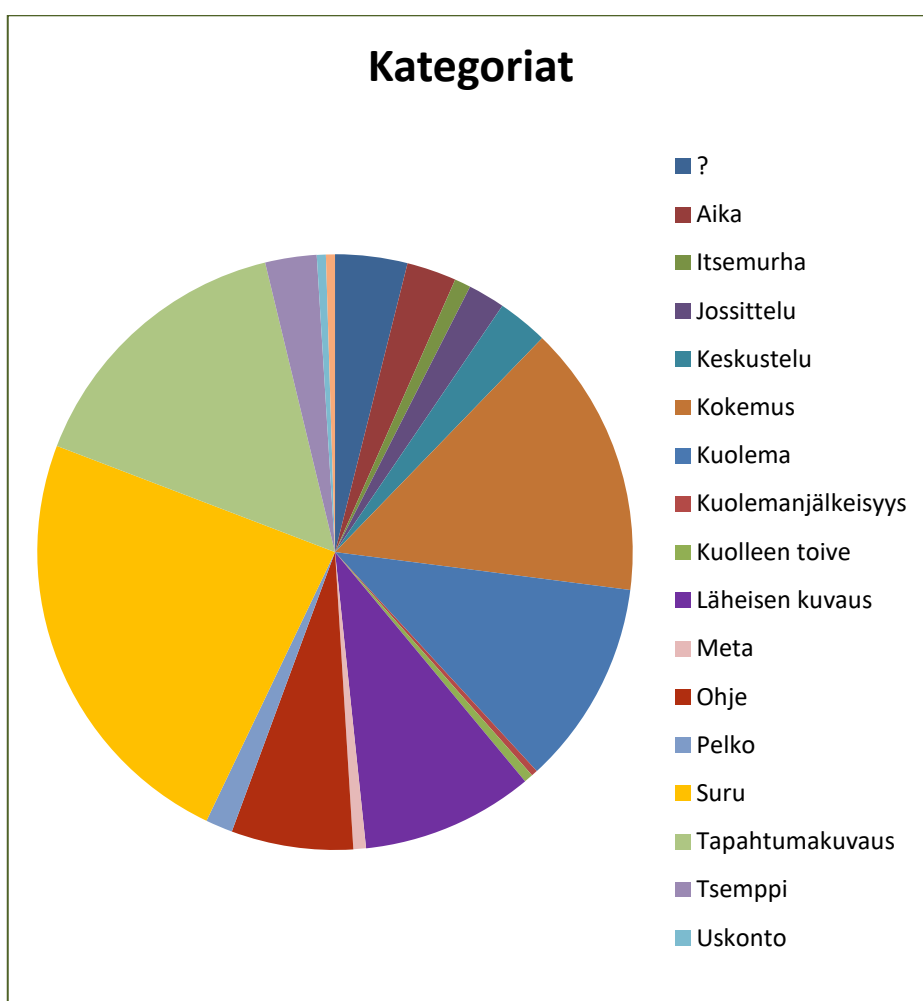
3.1 Aineiston jaottelu

Jaottelin Excel-aineiston ilmaukset 17 kategoriaan, jotka ovat aika, itsemurha, jossittelu, keskustelu, kokemus, kuolema, kuolemanjälkeisyys, kuolleen toive, läheisen kuvaus, meta, ohje, pelko, suru, tapahtumakuvaus, tsemppi, uskonto sekä muut-kategoria (kuvaajassa kysymysmerkillä merkitty). Joissakin tapauksissa yksi ilmaus kuului useampaan kategoriaan. Tällöin jaottelin toisen kategorian ns. ensimmäiseksi kategoriaksi ja toisen ns. toiseksi kategoriaksi. Yhtä ilmausta on mahdollista tutkia kahdessa eri kategoriassa, esimerkiksi ilmaus

(2) *Menetin hyvän ystävän täysin yllättäen vuodenvaihteessa.* (keskustelu 2, viesti 3)

kuuluu kategorioihin *kuolema* ja *aika*. Tämä yhdistelmä on aineistossa suhteellisen yleinen.

Luetellut kategoriat nousivat suoraan aineistosta sekä osittain siitä, millaiset asiat kuolemaan ja suruun läheisesti liittyvät (esimerkiksi uskonto). Ne hahmottuivat suhteellisen selkeinä pelkästään aineiston ilmauksia lukiessa: kirjoittajat kuvaavat tapahtumia ja tunteita sekä ottavat huomioon muita kirjoittajia eli keskustelevat. Aluksi kategorioita oli enemmän, sillä mukana oli myös kategoria tunne. Yhdistin sen kuitenkin surukategoriaan, sillä suurin osa kaikesta tunteen kuvauksesta liittyy surun kuvaamiseen ja suremiseen. Erikseen tunteista jäi pelko, joka sai oman kategoriansa, sillä se erottui kaikista muista tunteista omanlaisenaan ja siitä puhuttiin suhteellisesti enemmän kuin muista tunteista (surua lukuun ottamatta) yksinään. Seuraavassa esittelen kategoriat tarkemmin.

Kuvaaja 1. Kategoriat.

Suru on aineiston keskeisin kategoria, johon kuuluvat kaikki surua, surun käsittelyä tai surusta selviämistä ilmaisevat lausekkeet. Näihin olen sisällyttänyt myös muut läheisen kuolemaan liittyvät tunteet, kuten vihan ja helpotuksen, lukuun ottamatta pelkoa. Suruilmauksia on aineistosta kaikkiaan 24 % ja siten se on paitsi keskeisin, myös kaikkein suurin kategoria.

Tapahtumakuvaus-kategoriaan jaottelin sellaiset ilmaukset, joissa kuvataan tarkemmin läheisen kuolemaan liittyviä tapahtumia. Joissakin tapauksissa kyseessä on kuolemaan johtaneiden tapahtumien kuvaus, toisissa taas kuolinviestin kuulemisen kuvaus. Olen sisällyttänyt kategoriaan näiden lisäksi myös muiden läheisten reaktioiden kuvaukset tai muut tapahtumat, joita on kuvattu tarkemmin. Näitä ilmauksia on 15 % koko aineiston ilmauksista.

Kokemus-kategoria on sekalaisempi. Siihen kuuluu ilmauksia, joissa kirjoittaja kertoo siitä, mikä hänen surukäsittelynsä on vaikuttanut sekä kuvauksia siitä, millaista elämä on läheisen kuoleman jälkeen. Kokemuksilla myös pohjustetaan ja perustellaan toisille annettavia ohjeita. Tähän kategoriaan kuuluu 14 % aineistosta.

Kuolema-kategoriaan, toiseen tutkielman keskeisimpään, kuuluvat kaikki ne ilmaukset, joissa mainitaan läheisen kuolema. Tämä kategoria kattaa aineistosta 11 %.

Läheisen kuvaus -kategoriaan puolestaan kuuluu 9 % ilmauksista. Tähän kategoriaan jaottelin sekä ilmaukset, joissa kuvataan kuolleen läheisen ominaisuuksia että ilmaukset, joissa kuvataan jotakuta toista kirjoittajalle läheistä ihmistä, esimerkiksi läheisen tapaa selvitä toisen läheisen kuolemasta.

Ohje-kategoriaan kuuluvat ilmaukset ovat ohjeita ja apua muille keskusteluun kirjoittaville sekä neuvoja surun käsittelyyn ja siitä selviämiseen. 6,5 % aineiston ilmauksista kuuluu ohje-kategoriaan. Tämä kategoria on viimeinen, johon kuuluu enemmän kuin pari prosenttia aineiston ilmauksista – loput kategoriat ovat prosentuaalisesti varsin pieniä.

Aika-, keskustelu- ja tsemppi- kategorioiden jokaisen osuus aineistosta on noin 2,5 %. Aika-kategoriaan kuuluvat ilmaukset, joissa ilmaistaan aikaa, ajan kulumista tai ajan vaikutusta suruun. Keskustelu-kategoriaan jaottelin sellaiset lauseet, jotka liittyvät itse nettikeskusteluun – niissä esimerkiksi pyydetään vastauksia omaan viestiin. Tsemppi-kategoriaan kuuluvat ilmaukset, joissa kannustetaan muita keskusteluun kirjoittaneita jaksamaan vaikeassa tilanteessa tai otetaan osaa muiden suruun.

Jossittelu-kategoria, noin 2 % aineistosta, sisältää ilmaukset, joissa kirjoittaja pohtii sitä, miten olisi joko voinut estää kuoleman tai auttaa kuollutta tämän eläessä, tai millaista elämä olisi nyt, jos kuollut läheinen yhä olisi elossa.

Vaikka suru-kategoriaan kuuluvat muutkin tunteet, jaottelin pelontunteen ilmaukset erikseen. Niitä on muihin verrattuna paljon, noin 1,5 % koko aineistosta. Keskusteluissa ilmaistu pelko ei myöskään aina liity suruun, vaan kirjoittajat ilmaisevat myös pelkojaan jonkun elävän läheisen kuolemasta.

Loput kategoriat kattavat kukin alle 1 %:n aineistosta, mutta ne ovat silti tärkeitä aiheen kannalta. Itsemurha-kategoriaan jaottelin ilmaukset, joissa puhutaan joko läheisen itsemurhas-

ta tai omista itsemurha-ajatuksista, tosin jälkimmäisiä oli koko aineistossa vain kaksi kappaletta. Tavallaan itsemurha on kuolema-kategorian alakategoria. Kuolemanjälkeisyys-kategoriaan kuuluvat ilmaukset, joissa viitataan kuolemanjälkeiseen elämään tai tilaan. Kolmas pieni kategoria on kuolleen toive, joka tarkoittaa kirjoittajan ajatusta siitä, että kuollut toivoisi jälkeenjääneen elävän tietyllä tavalla. Meta-kategoriaan kuuluvat kielellisesti metatason mietinnät, joissa pohditaan sanojen merkitystä tai niiden osuvuutta. Tämä kategoria on olemassa siksi, että vähyydestään huolimatta kielelliset pohdinnat ovat mielenkiintoisia. Uskonnollisiakin ilmauksia aineistossa oli vain vähän, mutta valitsin sen silti kategoriaksi, koska uskonto liittyy yhteiskunnassa läheisesti kuolemaan, kuoleman käsittämiseen ja käsittelyyn.

Muut-kategoriaan jäi lopulta vajaat 4 % aineistosta. Muut-kategoriassa on ilmauksia, jotka eivät oikein sovi mihinkään varsinaisista kategorioista, kuten foorumiviestin tekstin rakenteen kannalta olennaisia, mutta merkitykseltään tyhjiä lauseita, jonkin asiaan vain osittain liittyvän seikan kuvailua sekä yksi keskustelun seasta löytynyt runo.

Kokonaan aineistosta pois on jätetty eräs Anna-lehden foorumin keskustelun sivujuonne, joka koski haukkuvia koiria ja niiden vaikutusta naapurustoon eikä siten ollut mitenkään relevantti tämän tutkielman kannalta.

3.2 Aineiston arviointia

Aineisto rajaa tutkimista. Tässä tapauksessa aineisto osoittautui melko köyhäksi ainakin käytettyjen idiomien osalta. Asioista puhuttiin suurimmaksi osaksi suoraan, josta enemmän luvuissa 4 ja 5. Idiomien käytöt olivat yksittäistapauksia, vaikka idiomeja olisi mahdollisuus käyttää laajasti.

Koska aineiston tekstit ovat nimimerkin takaa kirjoitettuja, ne saattavat olla vähemmän henkilökohtaisia kuin keskustelu jonkun kanssa tai läheiselle kirjoittaminen omalla nimellä. Tämä vaikuttaa myös käytettyyn kieleen. Joistakin asioista on helpompi puhua suoraan nimimerkin takana, toisia taas ei paljasteta ollenkaan. Kuolemasta puhuminen ja sen selittäminen saattaa olla nimettömänä helpompaa kuin omilla kasvoilla ja nimellä. Asioista voi puhua suoremmin, eikä sanojaan tarvitse varoa yhtä paljon. Toisaalta taas nettikeskusteluissa läheisiin ei viitata nimillä tai millään muulla sellaisella tavalla, joka tekisi heistä tunnistettavia. Kaikki henkilöt anonymisoidaan ainakin siten, että heidän nimiään ei mainita. Vain yhdessä viestissä koko aineistossa puhuttiin kuolleesta tämän etunimellä, muuten heihin viitattiin lähinnä sukulaisuus- tai ystävyys-suhteella; isä, äiti, mummo, kaveri, ex-poikaystävä jne.

Kokemuskertomuksissa taas näkyy niiden kerronnallisuus: niissä kuvataan tunteita ja tapahtumia, usein tarinamuotoisesti ja kronologisesti. Ne ovat siis eräänlaisia narratiiveja (tästä lisää luvussa 6). Niissäkin henkilöiden tiedot peitetään, joko nimiä ei käytetä ollenkaan tai ne on muutettu itse etukäteen. Kokemuskertomukset ovat ennen kaikkea tapahtumien ja omien reaktioiden kuvailua siinä missä nettiaineistosta löytyy hyvin monenlaista sisältöä.

Aineiston sisältöön vaikuttaa myös se, että suurin osa kirjoittajista on nuoria tai nuoria aikuisia. Tämä näkyy totta kai sanavalinnoissa ja asenteissa aihetta kohtaan. Nuorilla ei ole samanlaista elämäkokemusta kuin vanhemmilla henkilöillä, ja siksi heidän suhtautumisensa näyttäytyy erilaisena. Olisi ollut mielenkiintoista pystyä arvioimaan ja vertailemaan eri-ikäisten käyttämää kieltä, mutta tämä aineisto rajaa sen mahdollisuuden varsin pieneksi.

Kirjoitettu kieli on myös aina erilaista kuin puhuttu kieli. Usein vaikeista asioista voi olla helpompi kirjoittaa kuin puhua ääneen, ja kirjoitettua tekstiä voi korjailla ja muokata kaiken aikaa, myös sen jälkeen, kun sen on laittanut näkyville. Usein internetin keskustelupalstoille kirjautuneet pääsevät oman käyttäjätilinsä kautta korjailemaan viestejään jälkeinpäin. Tämä kaikki vaikuttaa myös aineistoon, sillä koko aineisto on kirjoitettua kieltä – hallittua, muokattua ja tietoisesti itse sensuroitua tai mahdollisesti tietyissä tapauksissa jopa tarkoitetun provosoivaa. Puhuttua kieltä ei voi katsella kauempaa ja korjailla, vaan kerran sanotut sanat ovat ulkona sellaisinaan. Sen takia vaikeista asioista puhuminen on erilaista kuin niistä kirjoittaminen.

Huomasin itse tämän, kun pappani kuoli tutkielman tekemisen aikana, ja kuolemasta puhuttiin lähipiirissä sen takia paljon. Mummuni ei ole vielä, vuosi puolisonsa kuoleman jälkeen, käyttänyt sanoja *kuolema* tai *kuolla* papasta puhuessaan. Sen sijaan hän puhuu yleensä tapahtumasta ja asiasta: ”kun tällainen tapahtui”. Hän käyttää *kuolla*-verbin tilalla lähes poikkeuksetta sanaa *lähtö*. Sen sijaan äitini, jonka isä menehtyi, on käyttänyt isäänsä viitatesaan sekä sanaa *kuolla* että sanaa *kuolema* ilman sen suurempaa kiertelyä. Keskustelussa, ja varsinkin silloin kun aihe on lähellä, kielenkäyttö on siis erilaista kuin tämä aineisto antaa ymmärtää. Tästä aineistosta tehtyjä huomioita ei siis voi suoraan soveltaa kuolemasta ja surusta puhumiseen nettimaailman ulkopuolella.

4. Surun kielentäminen

Leijonanosa aineiston ilmauksista, 24 %, kuuluu kategoriaan suru. Aineiston keskustelut ovat lähinnä keskusteluja surusta, omasta henkilökohtaisesta tunteesta, sen sijaan että niissä puhuttaisiin vain kuolemasta. Kuolema näyttäytyykin keskusteluissa enimmäkseen oman surun ja muiden siihen liittyvien tunteiden alkuna ja syynä. Suru sen sijaan on se asia, joka pitää jakaa ja josta pitää saada keskustella. Keskusteluissa pääasiana tuntuukin olevan oman surun ja tunteiden purkaminen ja käsittely sen sijaan, että käsiteltäisiin kuolemaa itsessään. Tämän takia tämäkin tutkielma painottuu surun tunteen kielentämisen tarkasteluun.

Menetyksen kokeneille on tärkeää saada sanallistaa omat tunteensa (Pulkkinen 2016: 198). Aina surulle ei kuitenkaan löydy sopivia sanoja. Tunteen kuvaaminen saattaa olla vaikeaa. Lisäksi Uusitalo (2009: 144) puuttuu surusta puhumiseen kuvaamalla suomen kielen surusanastoa ”aneemiseksi”. Hänen mukaansa on rajoittavaa, että suomessa on vain yksi sana *suru*, kun englannissa taas surun eri aspekteille on omat nimensä; *bereavement*, *grief* ja *mourning* tarkoittavat kaikki surua, mutta hieman eri tavoin. (Uusitalo 2009: 136–137.) Tämä ei kuitenkaan ole totta, sillä suruun voidaan suomessakin viitata monella eri tavalla, eikä surun kuvaaminen ole kiinni vain yksittäisistä sanoista. Jos kuitenkin aloitetaan sanastosta, *suru* ei ole ainoa sana, jolla kyseistä tunnetta voi kuvata. Surulle läheisiä sanoja suomessa ovat esimerkiksi *ikävyys*, *kaipaus*, *kärsimys* ja *murhe*. Internetin sivustolla synonyymit.fi (katsottu 31.3.2017) surulle listataan kaiken kaikkiaan 24 synonyymia. Näiden joukossa on myös yhdyssanoja ja yksi sanaliitto. Lisäksi tunteista puhutaan paljon laajemmalla sanastolla kuin vain yksittäisillä sanoilla – tunteita kuvataan metaforien avulla ja niitä kuvaillaan varsin rikkaalla kielellä. Surun metaforista lisää tämän tutkielman luvussa 4.1. Tunteista puhuminen ei ole koskaan kiinni yksittäisistä sanoista, vaikka välillä ihmisistä saattaisi tuntua, että sanat eivät riitä tunnetta kuvaamaan.

Suru-sanan merkitys on kielitoimiston sanakirjan (s. v. *suru*, katsottu 17.10.2017) mukaan *jnk menetyksen tm. ikävän tapahtuman t. jnk epämieluisan olotilan aiheuttama voimakas ja pitkäkestoinen mielipahan tunne, murhe*. Jo sanan perusmerkitykseen siis kuuluu käsitys voimakkuudesta ja ajasta, joista molempia käsitellään myös tämän tutkielman aineistossa.

Surua käsitellään aineistossa monesta eri näkökulmasta. Keskusteluissa kuvataan omia tuntemuksia ja reaktioita, toisaalta kiinnitetään huomiota myös toisten, saman menetyksen kokeneiden suremiseen. Samalla tuetaan muita keskustelijoita, jotka ovat myös menetyksen kokeneita, toivottamalla heille jaksamista tai ottamalla osaa heidän suruunsa. Keskustelijat

jakavat kokemustensa lisäksi ohjeita surun kanssa elämiseen ja siitä yli pääsemiseen. Useam-
massa keskustelussa näitä ohjeita pyydetään toisilta suoraan:

(3) *kauan teillä on kestänyt toipua surusta/ mitkä edesauttoivat toipumista?* (keskustelu
1, viesti 1),

Tässä luvussa käsittelen siis sitä, millaisia metaforia surusta käytetään. Tarkastelen myös
sitä, mitä sanavalintoja ja lauserakenteita surusta kertomisessa käytetään sekä millaisia ohjeita
surevat antavat toisilleen ja miten solidaarisuutta osoitetaan kannustamalla toisia.

4.1 Surun metaforat

Surua kuvataan aineistossa monin eri tavoin. Kuitenkin selkeänä teemana nousee esiin se, että
suru on jotakin, mistä pitää päästä yli ja mitä pitää käsitellä, hillitä tai hallita jollakin tavalla.
Tätä näkemystä tukevat surusta ja sen käsittelystä käytetyt metaforat.

Tässä aineistossa selvästi huomattavimmaksi nousee yksi metafora. Surusta puhutaan
kautta linjan jonakin sellaisena, mistä pitää *päästä yli*. Tätä fraasia käytetään jokaisessa kes-
kustelussa useampaan otteeseen, yhteensä 29 kertaa. Tämä tarkoittaa kaiken kaikkiaan 4 %:a
kaikista surukategorian ilmauksista.

(4) *Voisin jo sanoa, että olen päässyt surusta yli.* (keskustelu 1, viesti 2),

(5) *Eihän siitä koskaan yli pääse* (keskustelu 1, viesti 3),

(6) *Oon päässyt siitä jo yli mutta ikävä on silti.* (keskustelu 4, viesti 9)

Aineistosta löytyvät myös samankaltaiset fraasit *päästä eteenpäin* ja *auttaa yli*, jotka vaikut-
taisivat olevan muunnelmia fraasista *päästä yli*:

(7) *miten [olette] päässeet eteenpäin,* (keskustelu 8, viesti 1)

(8) *Mutta mut autto yli maailman ihanimmat ystävät,* (keskustelu 4, viesti 11)

Surusta ei ole kuitenkaan välttämättä mentävä *yli*, vaan siitä voi aineistossa mennä myös *läpi*:

(9) - - *he auttoivat minut siitä läpi.* (keskustelu 2, viesti 4)

Näiden perusteella voidaan puhua metaforasta SURU ON ESTE. Suru on jotain, mikä pitää ylittää, mistä pitää päästä eteenpäin ja minkä yli tai läpi toiset ihmiset voivat surijan auttaa. Suru näyttäytyy tämän metaforan kautta väliaikaisena, jonakin, jonka ylitettyään ihminen voi taas jatkaa elämäänsä kuten aina ennenkin. Metaforan kautta suru on ikään kuin hetkellinen hankaluus, jonka yli pitää selvitä, jotta elämä voi taas palata takaisin tavalliseen. Tässä metaforassa siis näkyy selkeästi surun prosessin kaltainen puoli.

Toinen selkeästi aineistosta nouseva metafora on SURU ON SAIRAUS. Suru näyttäytyy sairauden kaltaisena siinä, että siitä pitää toipua tai selvitä, jonka lisäksi sen kanssa pitää oppia elämään kuin se olisi jonkinlainen vamma. Suruun tarvitaan myös apua kuten sairauteen.

- (10) *Tuntuu ettei tästä toivu ikinä* (keskustelu 8, viesti 19)
- (11) *Muuten et toivu kunnolla.* (keskustelu 8, viesti 20)
- (12) *Toivon vain selviäväni tästä keväästä, - -.* (keskustelu 9, viesti 20)
- (13) *mutta oon oppinut elämään sen [ikävän] kanssa - -.* (keskustelu 2, viesti 3)
- (14) *Yritä muistella positiivisia kokemuksia hänen kanssaan ja kuinka hieno ihminen hän oli. **Ei ehkä suruun auta,** - -.* (keskustelu 4, viesti 2)

Kövecseskin (2000: 25) mainitsee tämän metaforan surulle listassaan eri tunteiden metaforista. SURU ON SAIRAUS pätee myös englannin kielessä. Surullinen ihminen on ikään kuin sairas, sillä hän ei pysty toimimaan kuten yleensä:

- (15) *Mie vaan itkin monta päivää sängyssä* (keskustelu 2, viesti 4)
- (16) *Olo on vieläkin sellainen turta,* (keskustelu 4, viesti 15)
- (17) *Mikään ei ole minua kiinnostanut kotona.* (keskustelu 8, viesti 6)

Tämän perusteella SURU ON ELINVOIMAN VÄHYTTÄ sen lisäksi, että se on sairaus. Tämäkin metafora löytyy Kövecsesin (mp.) surumetaforien luettelosta. Suru näyttäytyy jonakin lamauttavana ja sairastuttavana asiana, joka voi viedä sängynpohjalle ja tehdä normaalin, jokapäiväisen elämän hankalaksi. Tätä käsitystä surusta tukee myös ei-kielellinen suhtautuminen suruun: sureva saattaa etsiä keskustelukumppania terapeutista tai vertaisryhmästä aivan kuin suru olisi mielenterveydellinen ongelma, ja surulle muodostuu myös oma, psykologinen sanastonsa (Pulkkinen 2016: 17). Kuitenkin tämän tutkielman aineistossa todetaan myös seuraavasti:

- (18) *Lääkäriini mielestä suru ei ole sairaus. Tietysti, - - mutta surun takia voi sairastua.* (keskustelu 8, viesti 6)

Surua sellaisenaan ei siis suoraan pidetä sairautena, vaikka siitä puhutaan kuin sairaudesta. Kuitenkin samalla katsotaan, että suru voi olla syynä sairastumiselle, vaikka se itsessään ei olekaan sairaus. Myös Pulkkinen (2016: 220) mukaan ihmiset puhuvat surusta sairautena, josta parannutaan tai toivutaan, ja näyttävät ajattelevan, että suruun liittyvä aika on jotenkin tavallisesta elämästä poikkeavaa. Lisää surusta ja ajasta luvussa 6.1.

Nämä edellä käsitellyt metaforat antavat surusta sellaisen kuvan, että se on prosessi, jolla on alku ja loppu, ja jonka jälkeen elämä palaa taas normaaliin. Suru pitäisi siis ikään kuin käsitellä, kokea ja sen jälkeen jättää taakseen kuin menetyksen jälkeen elämä olisi vähän aikaa erilaista ja sen jälkeen palaisi totuttuun. Myös Pulkkinen (2016: 16) on kiinnittänyt huomiota siihen, että suru nähdään tunteiden käsittelyn prosessina. Suru on ikään kuin jokin inhottava ja vaikea asia, josta pitää päästä eroon.

Lakoff ja Johnson (2003: luku 3) huomauttavat, että metafora nostaa esiin konseptin toisia puolia samalla, kun se piilottaa toisia. Aineistossa käytetyt surumetaforat piilottavat sen, että suru ei välttämättä olekaan pelkästään ohimenevä prosessi, vaan se pysyy ihmisen mukana koko loppuelämän ajan. Keskustelussa tämäkin surun ominaisuus tosin nousee esiin suorasti esitettynä:

- (19) *Suru ja ikävä ei koskaan häviä, ne vaa helpottaa.* (keskustelu 4, viesti 13)
(20) *Silti se [suru] on tuolla ajatuksissa koko ajan, mutta ei hallitse enää elämää.* (keskustelu 4, viesti 15)

Metaforisesti suru näyttäytyy siis prosessina, vaikka tunne itse on olemukseltaan erilainen. Myös Uusitalon (2009: 136) mukaan nykyajan sururetoriikkaan kuuluu puhuminen *suruprosessista*. Kuitenkaan ihmiset eivät näe surua pelkkänä prosessina, vaan ymmärretään, että se on muutakin; jotakin sellaista, mitä ei noin vain jätetä taakse. Mielenkiintoista on esimerkiksi (21) erikseen merkitty sana *muuttua*:

- (21) *mutta ajan mittaan nekin [ikävä ja kaipaus] on "muuttuneet" haikeudeksi ja painuneet jonnekin taustalle.* (keskustelu 4, viesti 8)

Suruun liittyvien tunteiden muuttuminen huomataan ja tiedostetaan, mutta se on merkitty lainausmerkein, aivan kuin muuttuminen olisi tässä tapauksessa jotenkin erilaista kuin sanan tavallisessa merkityksessä.

Aineistossa myös verrataan muutaman kerran suremista sumussa kulkemiseen. Suru on siis jotakin, mikä vaikeuttaa näkemistä ja suunnistamista elämässä. Sana *sumu* on kuitenkin kahdessa yhteydessä merkitty jotenkin sen sijaan, että se olisi tekstissä suoraan:

(22) *Koko kesä meni mulla ihan semmosessa sumussa*, (keskustelu 3, viesti 7)

(23) *Itselläni meni pitkään kuin ""sumussa""*. (keskustelu 8, viesti 2)

Esimerkissä (22) *sumu*a määrittää *semmoinen*, esimerkissä (23) puolestaan sanaa tekstistä erottavat peräti kaksinkertaiset lainausmerkit. Nämä keinot viittaavat siihen, että kyseessä on metaforan nimenomaan kuvallinen käyttö Lakoffin ja Johnsonin (2003) kaiken läpäisevän metaforan sijaan. *Sumu* merkitään tekstissä erikseen, eli se ei siis ole ikään kuin normaalia kielenkäyttöä. Surusta puhutaan kuvainnollisesti, ja tämä kuvallisuus merkitään. *Sumumetaforaa* käytetään aineistossa silti myös merkitsemättä sanaa erikseen:

(24) *Kuljin vaan ihan sumussa - -*. (keskustelu 4, viesti 18)

Kövecses (2000: 25) tunnistaa metaforan SURU ON LUONNONVOIMA. Tämä *sumuun* vertaaminen sopii *luonnonvoima*-metaforan alle, sillä *sumu* on luonnon elementti, johon ihminen ei voi vaikuttaa. *Suru* näyttäytyy tämän vertauksen kautta *sumun* kaltaisena – *sumussa* ei näe ympäristöään niin kuin kirkkaalla ilmalla. Sureva ihminen ei välttämättä jaksa tai pysty kiinnittämään huomiota ympäristöönsä, niinpä hänestä tuntuu kuin kulkisi *sumussa*. Aineistossa käytetään sanan *sumu* lisäksi sanaa *sume*a, joka on samankaltainen kuin *sumu*:

(25) *Ensimmäiset viikot kulu aika sekavissa ja sumeissa tunnelmissa*. (keskustelu 2, viesti 3)

Näiden kahden sanan käytön perusteella voisi siis puhua metaforasta SURU ON NÄKÖHAITTA.

Suru ja siihen liittyvät tunteet näyttäytyvät myös surevan ihmisen fyysisenä vastustajana: tunne *iskee*, *valtaa* ja *tyrmää* surevan. Tällä perusteella SURU ON VASTUSTAJA tai VOIMA. Molemmat metaforat löytyvät myös Kövecsesin (2000: 25) luettelosta.

- (26) *suru iskee aina välillä*, (keskustelu 1, viesti 10)
(27) *itsetuhoiset ajatukset kyl valtasi mielen* (keskustelu 8, viesti 19)
(28) *Suru ottaa minusta vallan, - - kaiken lopullisuus tyrmää*. (keskustelu 8, viesti 22)

Suru näyttäytyy siis ikään kuin nyrkkeilykehän vastaottelijana, joka iskee ja tyrmää, ja toisaalta kuin valloittajan sotajoukkona, joka valtaa surevan mielen kuin uuden alueen.

Kövecses (2000) listaa kirjansa luvussa kaksi surun metaforia. Hänen listassaan tunteen nimenä on *sadness*, surullisuus, ei siis suoraan kuolemansuruun viittaava *mourning* tai *grief*. Silti osa näistä metaforista pätee myös kuolemansuruun ainakin suomessa, kuten yllä on esitetty.

4.2 Surun kielelliset rakenteet

Suruilmauksissa tietyt sanat ja rakenteet toistuvat: käytetyin yksittäinen verbi on *itkeä*. Myös tietyt adjektiivit, kuten *kova* ja *kamala*, toistuvat usein surun kuvauksissa. Ensimmäisenä tässä luvussa käsitellenkin sanavalintoja surusta puhuttaessa. Aineiston suruilmauksissa toistuvat myös tietyt rakenteet varsin tiheään. Erityisen käytetty rakenne on kopula, jota tarkastellaan enemmän alaluvussa 4.2.2.

4.2.1 Suruun viittaaminen

Suruilmauksissa tämän aineiston perusteella nousevat esiin muutamat paljon käytetyt sanat. Näissä sanoissa on niin verbejä, substantiiveja kuin adjektiivejakin. Surun kuvaus on sanastollisesti laajempaa kuin seuraavassa pääluvussa käsiteltävä kuoleman kuvaus. Tunteiden kuvaus kielen kaikilla osa-alueilla on yleensäkin rikasta.

Eniten käytetty verbi on *itkeä*, jolla on 53 esiintymää 711 verbilausekkeesta, jotka on poimittu 588 rivin suruilmausaineistosta. Tämä on noin 7 % kaikista suruilmauksissa käytetyistä verbeistä. Myös substantiivia *itku* käytetään melko usein, 14 kertaa 588 suruilmauksen joukossa. Tämä on ymmärrettävää, sillä itkeminen on monelle ihmiselle tyypillinen reaktio suruntunteeseen, ja sitä pidetään yleisesti surulle tyypillisenä tekemisenä. Myös Pulkisen (2016: 148) kokemuskertomusaineistossa itkemisestä kirjoitetaan paljon. Tämän tutkielman aineistossa itkemisestä puhutaan sekä silloin, kun kirjoittajaa on itkettänyt, että silloin, kun hän ei pysty itkemään.

- (29) *Mie vaan itkin monta päivää sängyssä* (keskustelu 2, viesti 4)

- (30) *Nykyään tekee mieli itkeä mutta kyyneiletä ei enää tule...* (keskustelu 3, viesti 7)
- (31) *- - nyt pappan kuoleman jälkeen itku ei ole kunnolla tullut kuin kaksi kertaa.*
(keskustelu 4, viesti 5)

Ihmiset myös tarkkailevat oman itkemisensä lisäksi muiden menetyksen kokeneiden itkua ja puhuvat läheistensä itkemisestä tai itkemättömyydestä osana heidän suruaan.

- (32) *Isäni ei itkenyt hautajaisissa ollenkaan, muistotilaisuudessakin hän heitti läppää ja naureskeli.* (keskustelu 9, viesti 43)
- (33) *- - aina niin tunteensa peittelevä ukkonni itki paljon ja oli masentunut monta päivää mitä en ollut ennen nähnyt.* (keskustelu 9, viesti 43)
- (34) *- - siskon ja veljen kanssa itkettiin kotona kolmestaan.* (keskustelu 9, viesti 52)

Yleisesti ottaen kirjoittajat tuntuvat pitävän itkua hyvänä asiana, joka jotenkin helpottaa suremista ja surun tunteen kokemista, ja itkun puutetta taas pidetään pahana. Saman havainnon on tehnyt myös Pulkkinen (2016: 152), sillä hänenkin aineistossaan ihmiset ovat ihmetelleet itkemättömyyttään, ja eräs hänen informanteistaan kirjoittaa tarkemmin siitä, miten oppi itkemään kauan menetyksensä jälkeen ja sai vasta sitten surtua. Sama ajatus näyttäytyy tämän tutkielman aineistossa: itku pitää *itkeä pois*, ettei se jää vaivaamaan ja suru iske myöhemmin entistä pahempana. Tämä itkun pois itkeminen muistuttaa siitä, että suru nähdään jollakin tasolla prosessina. Itkemällä viedään prosessia eteenpäin ja saadaan suru surtua, jonka jälkeen prosessi olisi valmis.

- (35) *itke ihan niin paljon kuin itkettää, koska se oikeasti helpottaa,* (keskustelu 4, viesti 11)
- (36) *olisi pitänyt puhua kun kuuntelijoita olisi ollut ja itkeä itkut pois.* (keskustelu 8, viesti 10)

Eräissä tapauksissa itkemisestä ja suremisesta puhutaan kuin synonyymeinä:

- (37) *Mutta nyt, - -, en voi estää itseäni itkemästä. Hyvä niin. Luulin jo, että minussa on jotakin vikaa kun en pysty suremaan.* (keskustelu 9, viesti 20)

Myös synonyymit.fi-sivustolla (katsottu 31.3.2017) *itku* listataan yhdeksi surun synonyymeistä, ja Kielitoimiston sanakirjassa (s. v. *itkeä*, katsottu 18.10.2017) yksi *itkeä*-verbin merkityksistä on *surra* (*itkien*), *murehtia*, *valittaa*, *voivotella*. Kaiken kaikkiaan itku näyttäytyy myös tässä aineistossa tärkeänä osana suremista.

Itkuun liittyy monia tunteita surun lisäksi, kuten häpeää tai noloistumista, kuten esimerkiksi (38).

(38) *Kuitenkin alan itkemään niin herkästi, että nolottaa.* (keskustelu 5, viesti 2)

Itku on osa suruprosessia myös suomalaisessa perinteessä, esimerkkinä tästä itäsuomalainen itkuvirsiperinne. Ehkä osittain myös sen takia itkua pidetään yhä nykyäänkin tärkeänä surun osa-alueena.

Silti ihmiset eivät halua itkeä julkisesti, vaan mieluummin itketään yksin.

(39) - - *yksin ollessa itkin vaan lohduttomasti,* (keskustelu 2, viesti 3)

(40) - - *olen itkenyt ja huutanut yksin ollessani.* (keskustelu 8, viesti 6)

Pulkkisen väitöskirjan (2016) nimessäkin todetaan, että suru on salattu. Sitä ei siis välttämättä haluta näyttää muille, minkä vuoksi itkeminenkin tehdään mieluiten piilossa, yksin. Kuitenkin yhdessä itkeminen voi olla surun jakamista toisten kanssa (ks. esimerkki (34)).

Toiseksi käytetyin verbi on *päästä*, 34 esiintymää 711:sta (n. 4,5 %), joista 29 kertaa verbi on fraasin *päästä yli* osana. Tätä fraasia käsiteltiin jo edellä, luvussa 4.1, yhdessä metaforien kanssa. Muuten verbi esiintyy mm. osana rakenteita *päästä eteenpäin* ja *päästä eroon* sekä yhden kerran yksinään. Verbin käyttö on kautta aineiston hyvin samankaltaista, ja liittyy siihen, että suruntunteesta halutaan päästä eroon.

Muut verbit, jotka esiintyvät aineistossa surusta puhuttaessa useammin kuin kymmenen kertaa, ovat *auttaa*, *haluta*, *helpottaa*, *pystyä*, *surra* ja *tuntua*. Käsittelen niitä seuraavaksi.

Auttaa-verbin merkitys on tässä yhteydessä useimmiten *antaa apua t. tukea jllek, olla jkn apuna, avustaa; edistää jtk.* tai *parantaa, korjata*, tosin sillä on myös merkitykset *tehota, tepsii* sekä *hyödyttää, kannattaa* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *auttaa*, katsottu 18.10.2017), joita käytetään tässä aineistossa vähemmän. Verbi esiintyy aineistossa sekä osana idiomimaisia lausekkeita että itsekseen. Erilaiset asiat, usein kuitenkin puhuminen, lähellä olevat ihmiset tai ajan kuluminen, voivat auttaa surevaa *eteenpäin* tai *jaksamaan*.

- (41) - - ja puhuminen auttaa aina.. (keskustelu 8, viesti 16)
- (42) Kuitenkin auttaa se, että on muitakin jotka joutuu tällasia asioita käsittelemään.
(keskustelu 3, viesti 10)
- (43) - - mutta uskon ja toivon sen [sururyhmän] auttavan, että jaksaa ponnistaa elä-
mässä eteenpäin. (keskustelu 8, viesti 13)

Auttaa-verbi löytyy myös useassa tapauksessa kielteisissä lauseissa:

- (44) Edes se [ettei voinut soittaa kuolleen ystävälle enää] ei auttanut käsittämään
asiaa. (keskustelu 9, viesti 33)

Verbiä käytetään myös silloin, kun kysytään mikä muita keskustelijoita on auttanut surun kanssa. Tällaisesta keskustelusta, ohjeiden pyytämisestä ja antamisesta, lisää alaluvussa 4.3. Niissä tapauksissa sanan merkitys on lähempänä *tepsiä*- tai *tehota*-sanoja.

Tuntua-verbi on aineistossa erittäin käytetty, 34 kertaa 711 verbilausekkeesta, eikä se ole ihme. Verbin merkitys on *olla tunnettavissa* tai *erottua, näkyä, olla havaittavissa*; *tehota, tepsii, vaikuttaa*; se voi olla myös *aiheuttaa jk aistivaikutelma, aistimus t. oman elimistön tilaa koskeva tuntemus* tai *aiheuttaa jk havaintovaikutelma t. tunne*; *vaikuttaa jonkinlaiselta* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *tuntua*, katsottu 18.10.2017). Suru on tunne, joka siis tuntuu joltakin tai joka aiheuttaa tunteen jostakin. *Tuntua*-verbi on osana *tuntua joltakin* -rakennetta tai ennen sivulausea, jossa tunnetta kuvataan pidemmin ja tarkemmin kuin yhdellä sanalla. Tavallisesti tämä sivulause on *että*-lause.

- (45) Ja vielä, kun on itse perus[t]erve niin tuntuu vähän syylliseltäkin. (keskustelu 3, viesti 10)
- (46) Niihin aikoihin tuntui **että** en edes halua tai jaksa selviytyä. (keskustelu 4, viesti 18)

Eniten *tuntua*-verbin kanssa toistuva sana on adjektiivi *paha*. Kirjoittajasta *tuntuu pahalle, pahalta* tai *pahimmalta*. Superlatiivia seuraa sivulause, jossa kerrotaan mikä tuntuu pahimmalta.

- (47) Kaikkein pahimmalta tuntuu että ne ihmiset joihin luulin olevan minun tukena ja rinnalla ovat hävinneet. (keskustelu 9, viesti 2)

Muita verbin kanssa esiintyviä sanoja ovat *kauhea*, *karmea*, *lohduton* ja *väärä* mutta myös *hieno* ja *todellinen*. Lisää adjektiiveista hieman edempänä. Yksinään, siis sivulauseen edellä, *tuntua* esiintyy 16 kertaa 34:stä. Tämä kertoo siitä, että tunnetta kuvataan usein pitkästi lauseella sen sijaan, että siihen käytettäisiin yksittäisiä sanoja. Tunteen kuvaaminen ei siis ole kiinni yksin sanastosta, vaan tunnekuvaukset vaativat pidempiä rakenteita.

Verbi *haluta* tarkoittaa pyrkiä tyydyttämään *jtak* tarvetta, toteuttamaan *jtak* toivetta; ta-voitella, tahtoa, toivoa, mieliä tai pitää *jtak* suotavana t. tarpeellisena; olla taipuvainen t. valmis *jhk*, tehdä *jtak* mielellään. Verbiä voidaan käyttää myös tarkoittamaan seksuaalista himoa, mutta se merkitys ei ole tässä kontekstissa relevantti. (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *haluta*, katsottu 18.10.2017.) Tässä aineistossa kyseistä verbiä käytetään useimmiten sen ensiksi mainitussa merkityksessä ja yhdessä varsinkin puhumisverbien kanssa (esim. *puhua*, *kertoa*). Aineistossa moni kertoo siitä, miten haluaisi puhua ajatuksistaan tai kuolleesta läheisestään, mutta se ei jostain syystä ole mahdollista. Joko ei ole ketään, kelle puhua, tai sitten itse ei syystä tai toisesta pysty puhumaan. Samaa verbiä käytetään myös silloin, kun asiasta ei haluta puhua.

(48) *Haluaisin puhua paljon isästä ja kuoleman jälkeisistä ajoista*, (keskustelu 5, viesti 2)

(49) *En halua edes mainita koko henkilöä kenellekään*. (keskustelu 7, viesti 2)

Tämän perusteella suru on aihe, jota haluttaisiin käsitellä puhumalla, mutta surevista usein tuntuu, ettei se ole mahdollista joko kuuntelijan puutteen tai oman kykenemättömyyden takia.

Haluta-verbiä käytetään useaan kertaan myös kuoleman kieltämiseen, kun kuolleen halutaan olevan edelleen elossa:

(50) *Haluan sinut takaisin, et saa olla kuollut!* (keskustelu 8, viesti 32)

Helpottaa-verbi esiintyy usein yhdessä sanojen *suru* ja *ikävä* kanssa. Verbin tavallimmat merkitykset ovat *tehdä helpo(mma)ksi*, *vaivattoma(mma)ksi*, *keventää*, *lieventää*, *lievittää*, *huojentaa* sekä *lieventyä*, *laimeta*, *heiketä*, *asettua*, *hellittää* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *helpottaa*, katsottu 18.10.2017). Kielitoimiston sanakirja mainitsee myös sanan *suru* yhdessä verbin käyttöesimerkissä: *Kipu, suru helpottaa*. Kyseessä on siis verbin käyttö edellä toisena mainitussa merkityksessä.

Mielenkiintoista on se, että suru voi olla sekä verbin subjekti että objekti:

(51) *Faktahan on, että suru ja ikävä eivät katoa koskaan. - - ja toki aika niitä helpottaa.* (keskustelu 1, viesti 11)

(52) *Suru ja ikävä ei koskaan häviä, ne vaa helpottaa.* (keskustelu 4, viesti 13)

Tämä on *helpottaa*-verbin ominaisuus, ja sen merkitys muuttuu hieman riippuen siitä, miten sitä käytetään. Suru itsessään voi muuttua helpommaksi, siis *helpottaa*, mutta samaan aikaan jokin muu asia voi olla se, joka *helpottaa* surua ja sen kokemista. Tämä verbi voi siis olla transitiivinen tai intransitiivinen.

Verbi *pystyä* on aineistossa melko monikäyttöinen, mutta silti se *haluta*-verbin tavoin esiintyy usein yhdessä jonkin puhumisverbin kanssa. Verbin ensimmäinen merkitys on *kyetä, taitaa, osata* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *pystyä*, katsottu 18.10.2017), joka on sen merkitys myös aineistossa. Puhumisen yhteydessä kyse on siitä, kykeneekö kirjoittaja puhumaan menetyksestään vai ei, ja miten puhuminen onnistuu:

(53) *- - kesti vuoden ennenkuin pystyin hänestä puhumaan itkemättä.* (keskustelu 8, viesti 22)

Muuten verbi esiintyy hyvin monenlaisissa yhteyksissä. Tavallisimmin *pystyä* on negatiolauseessa, jossa kirjoittaja ei pysty tekemään jotakin surunsa tai menetyksensä takia tai siihen liittyen.

(54) *Kyllä mä silti eristäydyin enkä pystynyt syömään,* (keskustelu 9, viesti 33)

Kuitenkin mukana on myös yksittäisiä positiivisempia käyttöjä:

(55) *Miten yks ihana ihminen pystykin helpottamaan niin paljon.* (keskustelu 1, viesti 3)

Verbin *surra* käyttö suruilmauksissa ei ole yllätys. Sen ensimmäinen merkityshän on *tuntea surua jstak, olla surun vallassa, surullinen, murehtia* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *surra*, katsottu 18.10.2017). Verbi liittyy nimenomaan läheisen kuoleman aiheuttamaan tunteeseen, sillä kaikki Kielitoimiston sanakirjan esimerkit *surra*-sanankäytöstä liittyvät kuole-

maan. Ihmiset käyttävät verbiä kertoakseen siitä, miten he surevat, ja auttaakseen toisiaan surussa. Suremisesta voi siis puhua myös suoraan.

(56) *Mä vieläki kyllä suren aina joka vuos siihen kuoleman vuodenaikaan,* (keskustelu 5, viesti 5)

(57) *toivottavasti saat surtua rauhassa ja kunnolla.* (keskustelu 3, viesti 9)

Käytetyimpiä substantiiveja aineistossa on itsestään selvästi *suru*. Tunne nimetään suoraan, jotta siitä voi puhua ja jotta sen kuvailu onnistuu. Kirjoittajat pohtivat sitä, miten surusta päästään yli ja miten muut keskustelijat ovat selvinneet surustaan. Kaikkeen tähän tarvitaan tunteen nimeämistä.

(58) *suru iskee aina välillä,* (keskustelu 1, viesti 10)

(59) *miten pääsitte ylitse tai teitte surutyötä hellittääksenne henkistä kipua?* (keskustelu 2, viesti 1)

(60) *Tähän asti kokemani suru on ollut ihan kamalaa,* (keskustelu 9, viesti 41)

Suru voi olla lauseen subjektina tai objektina. Sana esiintyy myös yhdyssanojen osana, kun puhutaan *suru-uutisesta*, *surureaktiosta* ja *surutyöstä*, kuten esimerkissä (59) ylempänä. *Surutyö* onkin aineistossa jonkin verran esiintyvä yhdyssana. Uusitalon (2009: 136) mukaan sana kuuluu nykyajan sururetoriikkaan.

Suruun liittyvistä tunteista mainitaan erikseen usein *viha*, *ahdistus* ja *järkytys*. Erityisesti näistä viimeinen liittyy myös kuolemauutisen saamiseen, ei pelkästään läheisen kuolemaan.

(61) *Aluksi tunsin pelkkää surua ja vihaa.* (keskustelu 2, viesti 4)

(62) *Tuska ja ahdistus velloo sisällä, - -* (keskustelu 4, viesti 5)

(63) *Se [kaverin kuolema] oli sen sortin järkytys etten kyenny ees itkemään.* (keskustelu 9, viesti 24)

Myös *ikävästä* ja *kaipaudesta* puhutaan paljon, ja niitä kuvataan erilaisin adjektiivein, joista lisää seuraavaksi.

Surun kuvauksen yhteydessä käytetyt adjektiivit ovat suurimmaksi osaksi sävyiltään negatiivisia. *Suru* on *kamalaa* ja *kauheaa*, ja moni asia, kuten jokin arkipäivän askare, on mene-

tyksen jälkeen *vaikea*. Monelle tulee *paha* olo, kun ajattelee kokemaansa menetystä. Erityisen pitkälle negatiivisuus viedään esimerkin (64) ilmauksessa:

(64) *siitä [sängynpohjalle jäämisestä surussa] vasta paska olo tuleekin.* (keskustelu 4, viesti 8)

Suru on myös *pohjaton* ja *syvä*. Nämä adjektiivit eivät kerro surun negatiivisesta puolesta, vaan enemmänkin siitä, että suru tuntuu suurelta ja loputtomalta. Ne siis ilmaisevat tunteen kokoa. Suru näyttäytyy tässä ikään kuin vetenä, ja edellisen luvun metaforien listaan voikin siis lisätä metaforan SURU ON SYVÄÄ VETTÄ.

(65) *mulla oli syvä suru - -* (keskustelu 8, viesti 16)

(66) *Suru- ja masennus on pohjaton.* (keskustelu 8, viesti 26)

Nämä sanat esiintyvät myös Kielitoimiston sanakirjassa (s. v. *suru*, katsottu 17.10.2017) yhdessä surun kanssa, sillä siellä ensimmäisenä esimerkkinä annetaan juuri surua kuvailevia adjektiiveja: *syvä, pohjaton, lohduton suru*. Surun koosta kertoo sekin, että myös adjektiivi *suuri* löytyy aineistosta muutaman kerran juuri superlatiivimuodossaan:

(67) *Suurin suru oli sinä aikana kun isä oli todella sairas.* (keskustelu 9, viesti 62)

Myös kuolemansuruun liittyvää ikävääntunnetta vainajaa kohtaan kuvaillaan usealla eri adjektiivilla: ikävä on *kovaa, valtavaa, ikuista* ja *tuttua*. Ikävä on paitsi substantiivi, joka kuvaa tunnetilaa, myös adjektiivi. Ikävä voi tarkoittaa kaipausta ja kaihoa tai pitkästyneisyyttä, mutta myös kuvata esimerkiksi alakuloista, apeaa, tylsää tai hankalaa asiaa (Kielitoimiston sanakirja s. v. *ikävä*, katsottu 17.10.2017). Tämän tutkielman aineistossa relevantteja merkityksiä ovat kaipaukseen ja alakuloon liittyvät merkitykset niin adjektiivissa kuin substantiivissakin.

Ikävääntunteen kuvaukseen käytettävät adjektiivit viittaavat niin tunteen kokoon, kestoon kuin tuttuuteenkin.

(68) *mutta ikävä on valtava ja ikuinen enkä jaksa uskoa sen koskaan hellittävän.* (keskustelu 7, viesti 6)

Käytetyin adjektiivi on *kova*, joka esiintyy kaiken kaikkiaan 12 kertaa surukategorian ilmauksissa, yleensä juuri yhdessä *ikävä*-sanon kanssa. Sama adjektiivi löytyy myös Kielitoimiston sanakirjasta, jossa esimerkkinä annetaan *kova ikävä kotiin* (s. v. *ikävä*, katsottu 17.10.2017). Tässä yhteydessä kova-adjektiivin merkitys on *vaikutukseltaan voimakas, erittäin tuntuva, tehokas, luja, ankara*, sen sijaan että kyse olisi jostakin ponnistuksia vaativasta tai rakenteeltaan jäykästä asiasta (Kielitoimiston sanakirja s. v. *kova*, katsottu 17.10.2017).

(69) *Ikävä on kova , ja monta asiaa olisi pitänyt keretä sanoa.* (keskustelu 1, viesti 10)

(70) *Ikävä on edelleen kova,* (keskustelu 2, viesti 3)

Surun lisäksi myös siihen liittyvää ikävää kuvataan negatiivisilla adjektiiveilla, kuten *tajuton* ja *hirvittävä*. Nämä adjektiivit ovat puhekielessä myös kokoon viittaavia, joten kyseessä voi samaan aikaan olla myös ikävän suuruuden kuvaus, sillä internetissä käytettävä kieli lähestyy puhekieltä. Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan *tajuton* arkiseksi merkitykseksi *mielettömän, älyttömän; huikkeen, hienon, posketon*, kun taas *hirvittävä*llä on vain yksi merkitys: *hirveä* (kielitoimiston sanakirja s. v. *tajuton*, s. v. *hirvittävä*, katsottu 18.10.2017). Kummankaan sanan sanakirjamerkityksestä ei siis löydy synonyyminä sanaa *suuri*, mutta tässäkin merkityksessä sanoja käytetään.

(71) - - , *on niin tajuton ikävä.* (keskustelu 9, viesti 36)

(72) - - *silti välillä on hirvittävä ikävä.* (keskustelu 9, viesti 37)

Esimerkin (71) lauseke ei siis tarkoita sitä, että kirjoittaja olisi tajuttomana ikävää tunteestaan, eikä myöskään sitä, että tunne olisi jotenkin hieno.

Surua voi siis kuvata hyvin monenlaisin sanoin, mutta on mahdollista löytää ne sanat, joita käytetään kaikkein eniten. Itkemisen katsotaan olevan osa surua, joten siitä puhutaan surun yhteydessä paljon. Surun yhteydessä nimetään myös muita tunteita, joita läheisen menetys on aiheuttanut. Suruntunnetta pidetään negatiivisena, joten sitä kuvaavat adjektiivitkin ovat suurimmaksi osaksi sävyiltään negatiivisia.

4.2.2 Kopula ja predikatiivi

Tyypillisen kopulalauseen lauseenjäsenet ovat subjekti, kopulaverbi *olla* sekä predikatiivi, joka predikoi subjektin luokan tai ominaisuuden (VISK § 934). Kopulaverbi on suomessa

tavallisesti nimenomaan *olla* (Tieteen termipankki, katsottu 28.2.2017). Suruilmauksista löytyi yhteensä 157 kopulalauseetta, kun surukategoriassa ilmauksia on yhteensä 588 kappaletta. Osa näistä kopulalauseista ei liity kuitenkaan suoraan surun kuvaukseen, vaan mukana on myös taustoittavaa selitystä osana surukuvausta.

Yksi useimmin aineistossa käytetyistä kopulalauseista on (*kuolema*) *on kova paikka*, joka on oikeastaan jo idiomi, ja tarkoittaa vaikeaa tai hankalaa tilannetta. Edellä esitelty adjektiivi *kova* on aineistossa yleinen juuri siksi, että tätä ilmausta käytetään paljon.

(73) *Se [isän kuolema] oli todella kova paikka, kuten varmaan arvata saattaa.* (keskustelu 9, viesti 18)

(74) *Neljä vuotta sitten paras ystäväni päätti kuolla ja se oli todella kova paikka,* (keskustelu 8, viesti 22)

Useimmin tässä aineistossa kopulaa kuitenkin käytetään kuvaamaan omaa tunnetilaa ja sen voimakkuutta, kokoa tai muuta ominaisuutta, jolloin predikatiivina on adjektiivi:

(75) *Ikävä on kova - - .* (keskustelu 1, viesti 10)

(76) *onhan se [menetys] hankalaa ja surullista mutta kyllä siitä yli pääse[e].* (keskustelu 4, viesti 3)

(77) *Olo on vieläkin sellainen turta,* (keskustelu 4, viesti 15)

(78) *Surutyö on vaihtelevaa,* (keskustelu 8, viesti 7)

Tämä on tyypillistä kopulalauseen käyttöä, sillä predikatiivin tavallisin tehtävä on nimenomaan luonnehtia subjektia (VISK § 943). Ei siis tämänkään valossa ole ihme, että tällaisia lauseita on aineistossa paljon. Surusta, kuten kaikista tunteista, puhumiseen kuuluu tunteen kuvaaminen, ja kopulalauseella sekä ominaisuutta ilmaisevalla adjektiivipredikatiivilla kuvailu onnistuu parhaiten.

4.3 Ohjeet surevalle ja osanotto suruun

Aineiston keskusteluissa yksi keskeinen osa on toisten surevien kannustaminen ja lohduttaminen. Tässä luvussa käsittelen kategorioita keskustelu, ohje ja tsemppi – siis sitä, miten keskustelijat ottavat huomioon toisensa ja reagoivat toisten suruun.

Keskustelu-kategoria kattaa aineiston ilmauksista noin 2,5 %. Näihin ilmauksiin kuuluu toisten kirjoittajien kommenteista kiittämistä, tuen pyytämistä ja keskusteluaiheen yleistä kommentointia esimerkiksi kertomalla omasta reaktiosta toisten kirjoittamiin asioihin: parisakin viestissä kerrotaan, että keskustelun lukeminen sai itkemään.

(79) *Voi tsiisus... en enää lue tätä ketjua kun alkaa itkettää.* (keskustelu 9, viesti 50)

Kategoriaan kuuluvat myös yleisemmän tason toteamukset keskustelusta, kuten esimerkiksi keskusteluketjun paikasta foorumilla sekä oman viestin sisällön kommentointi. Keskusteluun kuuluu myös se, että jollekin keskustelijalle vastataan suoraan käyttämällä hänen nimimerkkiään tai kommentoidaan sitä, mitä joku edellinen on viestiketjuun kirjoittanut.

Monet keskustelut alkavat ensimmäisen kirjoittajan eli koko viestiketjun aloittajan avun- tai tuenpyynnöllä:

(80) *Kaipaisin vähän tukea ja keskustelua.* (keskustelu 3, viesti 1)

(81) *Miten olette selvinneet siitä valtavasta tuskasta ja surusta järjissänne?* (keskustelu 4, viesti 1)

Keskustelut siis aloitetaan toivoen tukea ja ohjeita surun kanssa elämiseen sen lisäksi, että halutaan keskustella omasta menetyksestä ja jakaa se muiden ihmisten kanssa. Keskustelujen aloittajat hakevat vertaistukea muilta, jotka ovat kokeneet menetyksen ja voivat ymmärtää paremmin kuin ne, jotka eivät ole läheisen kuolemaa kokeneet.

Tukea ja ohjeita pyytävät myös saavat, mitä haluavat: noin 6,5 % kaikista aineiston ilmauksista kuuluu ohje-kategoriaan, johon kuuluvissa ilmauksissa neuvotaan, miten surussa voisi toimia ja ehdotetaan keinoja surun helpottamiseksi. Yleisimpiä ohjeita ovat, että puhuminen auttaa, ettei surua saa padota sisälleen ja että apua voi hakea myös ammattilaiselta tai vertaistukiryhmistä.

(82) *Kannattaa puhua ihmisille.* (keskustelu 2, viesti 3)

(83) *Tai onko sinulla sisaruksia tai isä tai vaikka isovanhemmat, joiden kanssa voisi puhua?* (keskustelu 1, viesti 7)

(84) *Kunhan vaan muistat, ettet anna sen pahan olon patoutua,* (keskustelu 4, viesti 11)

- (85) *Kriisikeskuksen henkilökunta on sitä [kuuntelemista] varten, he jaksavat kuunnella.* (keskustelu 8, viesti 20)
- (86) *- - niin vertaisryhmät auttavat kanssa eli leskiryhvät ja sururyhmät.* (keskustelu 8, viesti 9)

Juuri puhumisen tärkeys – joko läheisille tai ammattilaiselle – korostuu suurimmassa osassa annettuja ohjeita. Ihmiset pitävät surun sanallistamista selvästi tärkeänä ja helpottavana, eivätkä epäröi kannustaa toisia puhumaan tunteesta. Verbiä *puhua* ja siitä johdettua substantiivia *puhuminen* käytetään yhteensä 22 kertaa ohje-kategorian sisällä. Yhdessä viestissä puhumista jopa painotetaan toistamalla sana kolmesti:

- (87) *Puhuminen ja puhuminen ja puhuminen auttaa.* (keskustelu 8, viesti 17)

Puhumisen tärkeydestä surussa kirjoittaa myös Pulkkinen (2016: luku 7.3). Hänen mukaansa puhuminen ja kuunteleminen, menetyksestä keskusteleminen, ovat keskeisimpiä tapoja käsitteellistää menetyksen kokemus. Puhuminen koetaan tärkeäksi ja helpottavaksi myös Pulkkinen aineistossa. Puhumalla menetyksestä tehdään itselle todellinen ja jaetaan menetyskokemus toisten kanssa. (mts. 197–199.)

Toinen useampaan kertaan esiin nouseva ohje on muistella kuollutta läheistä, erityisesti positiivisia asioita hänestä. Kirjoittajat ovat sitä mieltä, että hyvien muistojen vaaliminen helpottaa suruntunnetta.

- (88) *- - [keinoja selvittää on] ns.positiivinen ajattelutapa (on kiitollinen ajasta minkä sai yhdessä ja kaikesta mitä sai siltä ihmiseltä ja muistelee hyviä ja hienoja yhteisiä muistoja), - -* (keskustelu 1, viesti 11)

Tähän liittyy tämän päivän ajatus siitä, että kuolleen ja jälkeen jääneen suhde ei katkea kuolemaan, vaan sitä voi edelleen vaalia ja muisteleminen on tärkeä osa surua ja menetyksestä toipumista (Uusitalo 2009: 146–147).

Keskustelijat kehottavat toisiaan myös itkemään sekä lukemaan surusta kertovaa kirjallisuutta tai sururunoja. Muita ohjeistetaan myös pitämään kiinni arjen rutiineista ja toisaalta etsimään sellaisia asioita, joista tulisi parempi mieli.

- (89) *Koita löytää jotain mistä nautit, ja pura tunteita siihen.* (keskustelu 4, viesti 11)

Vaikka ohjeita pyydetään ja annetaan, ohjeet eivät läheskään aina ole imperatiivimuodossa. Sen sijaan kerrotaan, mitä kannattaisi tehdä, mikä voisi auttaa tai kysytään kysymyksiä siitä, mitä apua pyytävä on jo tehnyt. Neuvot surun kanssa elämiseen esitetään siis pääosin epäsuorasti, kuten jo yllä olevista esimerkeistä näkyy, vaikka imperatiiviakin esiintyy. Tämä suoran neuvomisen kiertäminen heijastelee sitä, että surevalle ei haluta suoraan sanoa, mitä pitää tehdä. Tämä saattaa johtua myös siitä, että ihmiset tietävät suruntunteen olevan yksilöllinen; jokainen käsittelee tunnetta omalla tavallaan. Siksi ei voida suoraan käskää surijaa tekemään jotakin. Myös se, että kirjoittajat eivät tunne toisiaan kasvokkain vaan ainoastaan nimimerkin takaa, saattaa vaikuttaa siihen, ettei ohjeita anneta niin usein käskyinä.

Keskustelut ovat varsin lämpimiä, empaattisia ja lohduttavia. Keskustelijat haluavat paitsi kertoa omasta kokemuksestaan, myös kannustaa muita jaksamaan ja lohduttaa muita. Näille kannustuksille on oma kategoriansa, tsemppi, johon kuuluu noin 2,5 % aineiston ilmauksista.

Useimmiten toisille sureville toivotetaan *voimia*. Yhteensä tätä sanaa tässä muodossaan käytetään koko aineistossa 24 kertaa, joista 19 kertaa kyseessä oli nimenomaan voimien lähettäminen muille surijoille, joskus yksilöidysti jollekin kirjoittajalle tai laajemmin myös surevien perheille. Nämä 19 toivotusta muodostavat kolmanneksen koko tsemppi-kategorian ilmauksista. Yksinkertaisimmillaan toisten huomioimiseen riittääkin pelkästään tämä yksi sana. Joskus toivotuksen seurana on sydäntä tarkoittava hymiö solidaarisuutta osoittamassa.

(90) *Voimia sulle! <3* (keskustelu 3, viesti 7)

Tämän lisäksi toisille toivotetaan myös *jaksamista*, tosin tätä sanaa käytetään vain kolmesti, sekä *tsemppiä*, jota käytetään 6 kertaa ja yhden kerran osana yhdyssanaa *tsemppihali* – tämä on noin 10 % kategorian ilmauksista. Halauksia keskustelijat lähettävät muille muutenkin: *hali* ja *halaus* esiintyvät tsemppi-kategorian ilmauksissa 5 kertaa eli noin 8 %:ssa ilmauksia. Vaikka keskustelijat eivät voi olla toisilleen fyysisesti läsnä, he luovat illuusiota siitä kirjoittamalla halauksista. Kanssakeskustelijoille lähetetään voimien ja halausten lisäksi myös *aurinkoa*, *kaikkea hyvää* ja *myötätuntoa*.

Perinteisesti kuolleen läheisille heidän menetyksestään puhuttaessa käytettävä fraasi *otan osaa* sekä sen substantiivivaihtoehto *osanotto* esiintyvät kategorian sisällä yhteensä 18 kertaa, mikä on noin 32 % kategorian ilmauksista. Osanottoa voivat määrittää adjektiivit *suuri*, *syvä* tai *lämmän*.

(91) *Otan lämpimästi osaa.* (keskustelu 8, viesti 26)

(92) *ensinnäkin, [nimimerkki]:lle syvimmät osanottoni!!!! :cry: :cry:¹* (keskustelu 9, viesti 52)

Tämä fraasi löytyy myös Kielitoimiston sanakirjasta hakusanan *suru* alta: yksi esimerkeistä sanan käytöstä on *Otaa osaa jkn suruun* (katsottu 18.10.2017).

Läheisiään menettäneiden keskustelut ovat siis sävyltään ystävällisiä, ja kirjoittajat haluavat tukea toisiaan tilanteessa, joka kaikille keskusteluketjuun kirjoittaville on tuttu. Neuvoja pyydetään ja niitä annetaan, useimmiten ehdotuksina tai kertomalla mikä auttaa sen sijaan, että käytettäisiin imperatiivia kertomaan, mitä sureva voi tehdä käsitelläkseen menetyksestä johtuvia tunteitaan.

4.4. Suru konseptina

Surun kuvaaminen ja jakaminen ei välttämättä ole helppoa, mutta silti ihmiset kokevat tarvetta jakaa tunteen toisten kanssa. Kieli, jota aiheesta käytetään, on varsin monimuotoista, mutta siitä on mahdollista tehdä joitakin yleistyksiä. Suru nähdään esteenä tai sairautena, se on kooltaan suuri ja puhuminen helpottaa tunteen kanssa elämistä. Vaikka sureminen on henkilökohmainen asia, surusta halutaan keskustella toisten kanssa, erityisesti sellaisten, jotka ovat myös kokeneet samankaltaisen menetyksen. Neuvoja surun kanssa elämiseen pyydetään ja niitä saadaan. Ihmiset myös kannustavat toisiaan vaikeassa elämäntilanteessa tarjoamalla lohtusanoja ja suoria ohjeita siihen, mitä kannattaisi tehdä.

Tämän kaiken perusteella voidaan luoda kuvaa siitä, millainen konsepti suomalaisilla surusta on. Konseptin käsite on kognitiivisessa kielitieteessä olennainen, sillä kielen katsotaan heijastelevan ajatusprosesseja, ja kielen kautta voidaan tarkastella sitä, millaisia konsepteja ihmisen mielessä on. Kielellisesti suru näyttäytyy tämän tutkielman aineistossa väliaikaisena asiana, joka pitää jotenkin voittaa, kuten metaforat luvussa 4.1. osoittavat: SURU ON ESTE, SAI-RAUS, NÄKÖHAITTA tai VASTUSTAJA. Näille kaikille metaforille yhteistä on se, että suru on jonkinlainen vaikeus tai hankaluus, joka haittaa elämän kulkua, mutta josta on mahdollista *päästä yli*. Kyseinen fraasi *päästä yli* onkin aineiston käytetyin metafora. Metaforatasolla suru on väliaikainen ja prosessinomainen. Kuitenkin ihmiset ymmärtävät, että suru pysyy mukana eikä ole vain yksi vaihe elämässä, sillä tästä puhutaan suorasanaisesti.

¹ :cry: on hymiökoodi: tämä on jossakin vaiheessa näkynyt foorumilla itkevänä naamana.

Suruun kuuluu olennaisena osana itkeminen, sillä *itkeä* on surukategorian käytetyimpiä verbejä ja itkun puutetta pidetään yleisesti pahana niin omalla kuin läheistenkin kohdalla. Itkeminen on tärkeää ja suru pitää *itkeä pois*. Tämä tukee ajatusta surun prosessiluonteisuudesta. Surua kuvaillaan myös monin adjektiivein, kuten *kamala*, *syvä* ja *kova*, joista viimeinen esiintyy useimmiten sanan *ikävä* attribuuttina. Surusta ja menetetystä läheisestä myös halutaan puhua, mutta toisinaan puhuminen on liian vaikeaa. Kaiken kaikkiaan suru halutaan jakaa, vaikka samaan aikaan se on yksityinen: surusta puhumiseen kannustetaan, mutta itkeminen halutaan yleensä tehdä yksin. Surevat haluavat tietää, miten toiset menetyksen kokeneet ovat saaneet helpotusta tai apua tunteiden käsittelyyn; he aktiivisesti hakevat vertaistukea internetin keskusteluissa. Yleisin ohje on, että surusta kannattaa puhua, mutta keskustelijat kehottavat toisiaan myös muistelemaan kuollutta läheistä ja lukemaan surukirjallisuutta.

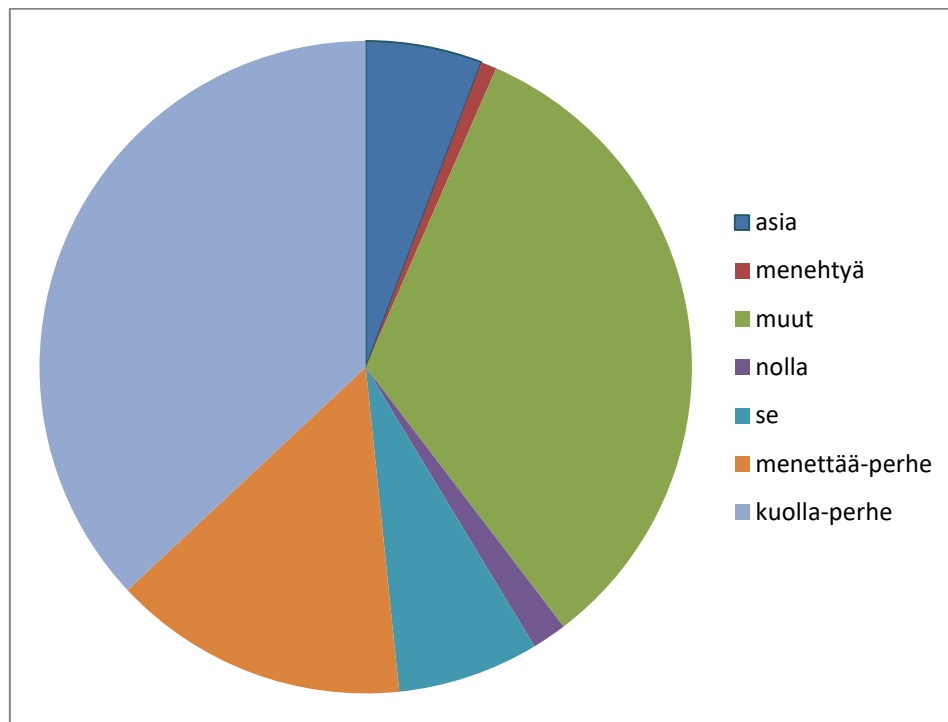
Konsepti, joka tällä perusteella surusta syntyy, on monikerroksinen. Suru näyttäytyy hankalana asiana, ylitettävänä esteenä tai sairautena, josta selvitä, mutta silti se on mukana aina. Suru on jokaiselle surijalle omanlainen, mutta silti se on yhteinen ja se halutaan jakaa erityisesti sellaisten kanssa, jotka ovat kokeneet saman menetyksen. Pelkästään metaforien kautta suru konseptualisoituu ajanjaksoksi, jolla on paitsi alku, myös loppu, ja tämä ajanjakso on vaikea vaihe, josta selviämiseen tarvitaan toisten apua. Tämä apu voi tulla vertaisilta tai ammattilaisilta. Kieli antaa surusta kuvan prosessina, vaikka yleisesti ymmärretäänkin, että suru ei välttämättä ole ohi koskaan.

5. Kuoleman kielentäminen

Kuoleman kielentäminen on toinen tämän tutkielman pääkysymyksistä. Tässä luvussa tarkastelen kuolemaan liittyviä sanavalintoja sekä niin läheisten, kuolemasta kuulemisen kuin kuolematapahtumankin kuvausta. Lopuksi käsittelen myös kuolemanjälkeisyyttä ja uskontoa kuolemasta keskusteltaessa.

5.1 Kuolemaan viittaaminen

Kuolemaan viitataan aineistossa jollakin sanalla tai lausekkeella 641 eri tavalla. Vain kahdeksan sanaa vie kuitenkin peräti 62% kaikista viittauksista. Näiden lisäksi aineistossa on suuri määrä yksittäisiä ilmauksia.

Kuvaaja 2. Eniten käytetyt kuolemailmaukset.

Suomessa kuolema-aiheen ympärille on muodostunut paljon idiomeja, kuten sain huomata tehdessäni kandidaatintutkielmaani (Lehtinen 2015). Kahdesta eri idiomisanakirjasta löytyi kandidaatintutkielman aineistoksi 97 eri idiomia, joista useissa on myös sisäisen vaihtelun mahdollisuutta, esimerkiksi *lähteä pois*, jossa verbinä voi olla myös *kuolla*, *nukkua* tai *mennä*. Siksi on erikoista, että tässä aineistossa idiomeja on vain vähän.

Vaikka idiomien käyttö olisi mahdollista, sanaa *kuolema* ja sen eri muotoja ei silti pelättä käyttää ainakaan tässä aineistossa. Kuolla-perheeseen kuuluvat sellaiset sanat kuin *kuolla*,

kuolema, kuollut, kuoleva ja kuoleminen. Sanaa *kuolla* käytetään kuolemaan viittaamiseen kaikkein eniten. Sen ensimmäinen sanakirjamerkitys on *ihmisistä ja eläimistä: menettää, heittää henkensä, saada surmansa* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *kuolla*, katsottu 18.10.2017). Kiertoilmaukset ovat lähinnä yksittäisiä tapauksia. *Kuolla*-verbillä viitataan kuolemaan kaikkein useimmin, 17 %:ssa kaikista viittauksista. Lisäksi *kuolla* esiintyy muutaman fraasin osana, kuten *kuolla kauniisti* esimerkissä (93):

(93) - - *mumma kuoli "kauniisti" nukkuessaan* - -. (keskustelu 9, viesti 40).

Seuraavaksi käytetyin sana on substantiivi *kuolema*, 15 % kaikista viittauksista. Sen merkitys sanakirjassa on *kuoleminen, kuolo, hengenlähtö, hengenmeno, surma; kuolemantapaus* (Kielitoimiston sanakirja, s. v. *kuolema*, katsottu 18.10.2017). *Kuolema* nimetään siis suoraan, asiasta puhutaan sen oikealla nimellä kiertoilmausten sijaan. Myös sana *kuollut* pääsee kahdeksan käytetyimmän joukkoon, sitä käytetään 3 %:ssa kuolemaviittauksista. Sanat *kuoleva* ja *kuoleminen* löytyvät molemmat aineistosta, mutta kumpaakin käytetään vain kerran. Myös kuolemista tarkoittavaa verbiä *menehtyä* käytetään aineistossa useammin kuin kerran, mutta se ei mahtunut käytetyimpien viittausten joukkoon alle 1 %:n osuudella viittauksista.

Toiseksi eniten aineistossa käytetään *menettää*-perheen sanoja, jotka ovat verbi *menettää* sekä substantiivit *menetys*, *menettäminen* ja partitiivi *menettäneet*. Aineiston kolmanneksi eniten käytetty yksittäinen sana on tämän sanaperheen *menettää*, jota käytetään 9 %:ssa viittauksista. Tämä sana kertoo kielentäjän omasta kokemuksesta ja tuo painopisteen henkilökohtaiseksi sen sijaan, että painotettuna olisi toiselle sattunut tapahtuma. *Suomen kielen perussanakirjan* mukaan sana tarkoittaa jonkin kadottamista tai hukkaamista, sitä, että joutuu luopumaan jostakin, lakkaa omistamasta tai pitämästä hallussaan jotakin, jää ilman jotakin tai kärsii jonkin asian menetyksen (Suomen kielen perussanakirja, s. v. *menettää*). Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan samalla tavoin (s. v. *menettää*, katsottu 18.10.2017). *Menettää*-verbin nominivastine *menetys* esiintyy 3 %:ssa aineiston kuolemaviittauksia, ja on siten myös yksi kahdeksasta käytetyimmästä viittauksesta. Aineistosta löytyvät lisäksi myös verbistä johdettu *menettäminen* sekä keskusteluun osallistava *menettäneet*, joka esiintyy esimerkiksi keskustelujen otsikoissa:

(94) *läheisen menettäneet* (otsikko, keskustelu 3),

(95) *läheisensä menettäneet* (otsikko, keskustelu 4).

Mukana on myös fraasi *menettää x kuolemalle*, joka esiintyy aineistossa yhden kerran:

(96) *Kaks kaveria olen myös menettäny kuolemalle* (keskustelu 9, viesti 24).

Viisi kahdeksasta käytetyimmistä viittaustavasta on siis oikeastaan vain kahden saman sanan nomini- ja verbimuotoja. Kuten kuvaajasta 2 näkyy, *kuolla*-perhe ja *menettää*-perhe yhdessä kattavat noin puolet kaikista kuolemaviittauksista. Kuolemasta ja menetyksestä siis puhutaan suurimmaksi osaksi suoraan ilman sen kummempaa kiertelyä.

Neljänneksi ja viidenneksi eniten käytettiin sanoja *se* (7 %) ja *asia* (5 %). Runsas *se*-sanon käyttö liittyy luultavasti toiston välttämiseen sen sijaan, että se olisi aktiivisesti valittu tapa kiertää kuoleman mainitseminen. *Se*-pronominin peruskäyttöön kuuluu jo mainittuun asiaan viittaaminen (VISK § 720) ja se on myös yksi suomen kielen yleisimmistä sanoista (VISK § 723). Tältä kannalta ei ole ihme, että *se* on myös tämän tutkielman aineistossa yleinen sana. Useimmat aineiston viestit ovat niin pitkiä, että niissä on luontevaa vähentää toistoa viittaamalla jo mainittuun sanaan pronominilla.

(97) *Mun äiti kuoli 2 vuotta sitten... En oo oikeen päässyt käsittelemään sitä ollenkaan*, (keskustelu 1, viesti 6).

Esimerkissä (97) tapahtuva viittaus on selvästi vain tekstin sisäistä koherenssia sen sijaan, että pronominilla olisi kiertoilmauksen tarkoitus. Suurin osa *se*-sanon käytöstä aineistossa on juuri tällaista.

Myös sanaa *asia* saatetaan käyttää toiston vähentämiseksi, mutta se voi olla samaan aikaan kiertokin. Sanan merkitys on epämääräinen ja laaja, sillä Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan näin: *toiminnasta, tapahtumista, olotilasta, ominaisuuksista tms. hahmottuva abstrakti kokonaisuus* (s. v. *asia*, katsottu 18.10.2017). Aineistossa *asia*-sanon kannalta mielenkiintoinen on keskustelun 1 viesti 2, jossa mainitaan sana *kuolema* yhden kerran, mutta sen jälkeen kuolemaan viitataan useampaan kertaan ainoastaan *asiana*.

(98) *Nyt näin kahden vuoden jälkeen voin sanoa että en mieti asiaa kovin usein enää. - - Se on kuitenkin aika tapauskohtausta kauan siitä asiasta menee "päästä yli" tai ennen kuin se alkaa helpottaa*. (keskustelu 1, viesti 2).

Kyseessä on siis jonkinasteinen kierto, vaikka kuolema mainitaan saman kirjoittajan viestissä myös suoraan.

Viimeinen kahdeksasta eniten käytetystä viittaustavasta on nolla (vajaat 2 %), eli kuolemaan viitataan käyttämättä mitään sanaa tai lauseketta, esimerkiksi

(99) *(Isä on kuollut.)* ϕ ***Tapahtui pari vuotta sitten.*** (keskustelu 1, viesti 2).

(100) *Se ei tullut sillä tavalla yllätyksenä, koska hän oli jo yrittänyt* ϕ ***kerran aiemmin,*** (keskustelu 9, viesti 34)

(101) *oli kamala ku nuoremmat sisarukseni heräsi ja* ***mentiin kertomaan niille*** ϕ ... (keskustelu 9, viesti 57)

Kaikissa esimerkeissä kyseessä on nolla-anafora, jossa jo mainittu asia jätetään toistamatta ja sen paikka lauseessa jää kokonaan tyhjäksi, sillä tyhjää paikkaa ei täytetä pronominilla. Nolla-anafora eroaa nollapersoonasta siinä, että sillä on selkeä viittauskohde – nollapersoonaa taas kuvaa jotakin yleisluontoista. (VISK § 1431.)

Kaikkein käytetyimmät kiertoilmaukset aineistossa ovat idiomit *nukkua pois* ja *olla poissa* (kumpikin 1 % kuolemailmauksista). Kumpikin kierto on suhteellisen neutraali, eikä tarkoituksena ole antaa kuolemalle sävyä, vaan ainoastaan olla käyttämättä kuolema-sanaa suoraan. Fraaseille yhteistä on sana *poissa*: kuolema on jonnekin pois lähtemistä, ja kuoleman jälkeinen tila puolestaan poissa olemista.

(102) *3 yötä ja 3 päivää kerkesin olla isäni vierellä ennen kuin isä nukkui pois.* (keskustelu 9, viesti 2)

(103) *Hän oli nukkunut pois tyttöystävänsä vierellä,* (keskustelu 9, viesti 43)

(104) *En usko sitä oikeastaan vieläkään että hän on todellakin poissa:* (keskustelu 1, viesti 10)

(105) - - *ajattelen että isoäidille ehti tulla edes se ajatus että kaikki järjestyy vaikka hän olisikin poissa,* (keskustelu 9, viesti 58)

Toisia, useammin kuin kerran käytettyjä kiertoja ovat verbit *lähteä*, *mennä* ja *viedä* sekä niihin liittyvät lausekkeet. Nämäkin verbit viittaavat siihen, että kuollut on poissa, sillä hän on lähtenyt tai mennyt jonnekin, tai sitten hänet on viety. *Lähteä* ja *mennä* ovat myös kuolemaa tarkoittavissa idiomi-ilmauksissa erittäin käytettyjä verbejä, kuten sain huomata kandidaatin-tutkielmassani (Lehtinen 2015). Näissä ilmauksissa kuollut on se, joka lähtee tai menee jon-

nekin muualle, siis aktiivinen tekijä (Lehtinen 2015: 15). Sen sijaan verbi *viedä* viittaa usein sairauteen, joka johti kuolemaan, kuten esimerkissä (108). Tällöin kuoleva on objekti, jonka jokin vie.

(106) *sitten hänen tuli lähteä Jumalan luo.* (keskustelu 8, viesti 7)

(107) *Ensin tulee shokki, kun ihminen menee nopeasti, ei oikein tajua mitään.* (keskustelu 8, viesti 23)

(108) *Siskon vei viime keväänä jättisolusydänlihastulehdus,* (keskustelu 4, viesti 11)

Kuolemaan viitataan viisi kertaa myös yhdyssanalla *poismeno*, jossa yhdistyvät eksplisiittisesti meneminen ja poissa oleminen. Yhdysverbi on synonyymi kuolemalle, ja sen partisiipilla voi myös viitata kuolleeseen.

(109) *- - koska tiesi äitini poismenosta,* (keskustelu 2, viesti 4)

(110) *Näin unta viimeyönä, että puhuin puhelimessa poismenneen, rakkaan läheiseni kanssa.* (keskustelu 8, viesti 14)

Näiden lisäksi aineistossa on useita yksittäin käytettyjä kiertoilmauksia, joilla viitataan joko kuolemaan tapahtumana tai kuolleena olemiseen, kuten idiomit

(111) *en vielläkään iha usko, että **on siellä maan povessa**,* (keskustelu 9, viesti 38)

(112) *Suuri asiahan ei ole jos ja kun mummon keppanat **polkasee tyhjää**..* (keskustelu 9, viesti 27)

(113) ***Päivät päättyivät** liian aikaisin, liian raa'asti. :(* (keskustelu 9, viesti 32)

(114) *nyt oon jo alkanu miettiä että mitäs sitten kun mummosta **aika jättää**. :cry:* (keskustelu 9, viesti 52)

Yllä olevien esimerkkien ilmaukset ovat kieleen konventionaalistuneita keinoja kiertää *kuola*-sanankäyttöä. Esimerkin (112) käytetympi muoto on *potkaista tyhjää*, mutta idiomien luonteeseen kuuluu sisäinen variaatio. Idiomit on siis edelleen tunnistettavissa, vaikka se ei ole sanasta sanaan tuttu. Idiomaattisuutta aineistossa esiintyy jonkin verran, mutta vähemmän kuin olisi voinut odottaa ottaen huomioon sen, kuinka suuri määrä kuolemaan viittaavia idiomeja suomen kielessä on. Yhteensä idiomeiksi määrittelemiäni ilmauksia on 27 kappaletta, joka kattaa runsaat 4 % kuolema-kategorian ilmauksista.

Kuolema-sana kierretään toisinaan myös kiellolla.

(115) *nips naps ja toista ei enää ole.* (keskustelu 8, viesti 28)

(116) *aamulla tämä tyttöystävä oli yrittänyt herätellä miestä, ei vaan enää noussut*
:cry: (keskustelu 9, viesti 43)

Tässäkin kuolema näyttäytyy poissaolona sekä olemattomuutena, aivan kuten ilmauksissa *nukkua pois, olla poissa* ja *poismeno*. Poissaolon voi siis ilmaista myös kieltämällä olemassaolon. Esimerkissä (115) tätä kieltä värittää onomatopoeettinen *nips naps*, joka luultavasti viittaa kuoleman äkillisyyteen.

Aineistosta löytyy myös joukko ilmauksia, jotka eivät ole idiomaattisia, mutta joissa puhutaan kuolemasta mainitsematta itse sanaa. Jotkin niistä nousivat aineistosta erityisesti esille, koska ne olivat niin erilaisia verrattuna muihin kuolemailmauksiin. Käsittelen seuraavaksi juuri näitä ilmauksia.

Näissä erityisesti esiin nousseissa ilmauksissa on muutamia, joissa kuoleman kiertäminen on rakennettu negaation avulla:

(117) *ja en ees ekaks ymmärtänyt et en näkis äitii koskaa enää* (keskustelu 4, viesti 19)

(118) *Tiedän, että isäni ei varmasti elä tällä menolla enää pitkään.* (keskustelu 9, viesti 6)

(119) *Toiseen ehdin vasta tutustua, ei edes puolta vuotta saatu vaeltaa yhdessä tässä maailmassa, mutta sitäki mukavempaa meillä oli.* (keskustelu 9, viesti 24)

Esimerkkien (117) ja (119) kiellot viittaavat samaan poissaoloon kuin edellä käsitellyt kiellot, sillä kuollutta ihmistä ei voi enää nähdä eikä hänen kanssaan voi viettää aikaa. Esimerkin (118) isä ei ole vielä kuollut, mutta hänen kuolemansa on odotettavissa. Tässä esimerkissä kieltä viittaa kuolemaan elämän päättymisenä.

Jotkin erilaiset kierrot viittaavat vielä eläviin ihmisiin, kuten edellä myös esimerkki (118), ja samalla kirjoittajan omaan pelkoon läheisen kuoleman kohtaamisesta.

(120) *Pikkusisko on kyllä mulle niin rakas, että jos sille jotain sattuis, niin siitä en selviäis.* (keskustelu 9, viesti 9)

(121) *Toivon vaan, etten joskus joudu selviämään elävän kirjoihin siitä, että jollekin muksuista tapahtuisi jotain,* (keskustelu 9, viesti 38)

Kuolemaan viitataan esimerkeissä (120) ja (121) sanoilla *jotain sattuu, jotain tapahtuu*. Samat sanat voivat tarkoittaa myös loukkaantumista, eivät ainoastaan kuolemaa. Kuitenkin kontekstin huomioiden tässä luultavimmin viitataan pelkoon siitä, että sisko tai lapset kuolisivat. Kuolema sanallistetaan tapahtumaksi tai sattumukseksi, jonka kohtaaminen olisi läheiselle äärimmäisen vaikeaa.

(122) *Monet ihmiset ovat miulle rakkaita, enkä haluaisi heistä päästää irti.* (keskustelu 9, viesti 27)

Esimerkissä (122) läheisen kuolemaan viitataan omana irtipäästämisenä tai paremminkin irtipäästämisen vaikeutena. Läheisen menettäminen tarkoittaa sitä, että kyseisestä läheisestä on osattava irrottaa, ei vain fyysisesti vaan myös henkisesti. Menetys on pelottava asia, joka pohdituttaa ihmisiä jo etukäteen. Lisää kuolemaan liittyvästä pelosta luvussa 6.3.

Erityisen raakana aineistosta erottuu yksi ilmaus:

(123) *Sieltä se oli löydetty sinä yönä aivot pihal..* (keskustelu 9, viesti 27)

Kirjoittaja kertoo viestissä entisestä poikaystävästään, joka oli hypännyt korkean rakennuksen katolta kuolemaan. Suurimmassa osassa kuolemailmauksia kuolemaan viitataan joko neutraalisti tai hieman kaunistellen, joten tämä viittaus on aineistossa poikkeuksellinen. Kielenkäyttöön vaikuttaa suhde kuolleeseen, sillä kirjoittaja kertoo, ettei suhteessa ollut mukavaa, ja pari olikin eronnut jo vuoden verran ennen miehen kuolemaa. Kuitenkin kuolema vaikuttaa kirjoittajaan, sillä hän kuvailee sitä viestissään karmeaksi.

Kiertoja on aineistossa kuitenkin määrällisesti hyvin vähän. Tämä on ehkä hieman yllättävää, sillä suomen kielessä on paljon erilaisia tapoja ilmaista kuolema itse sanaa mainitsematta: kandidutkielmani (Lehtinen 2015) aineisto koostuu 97 idiomista, jotka kaikki tarkoittavat kuolemaa. Kyse ei siis ainakaan ole idiomien tai kiertoilmausmahdollisuuksien vähydestä. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että parasta on sanoa asia suoraan ja turhia kiertelemättä, ainakin silloin kun keskustelualustana on internetin nimetön keskustelufoorumi, jossa kommunikaatio tapahtuu tekstin välityksellä ja tuntemattomien kesken.

5.1.1 Kuoleman tapa

Kuoleman tapa mainitaan noin 7 %:ssa kuolemaviittauksista. Suurin osa näistä viittaussanoista tai -fraaseista on yksittäisiä ilmauksia, jotka eivät toistu aineistossa. Selkeästi esiin nousee muista tavoista erottuvana kuitenkin itsemurha, sillä niistä viittauksista, joissa mainitaan kuoleman tapa, ilmaukset *itsemurha* ja *tehdä itsemurha* vievät runsaan kolmasosan. Lisäksi 11 yksittäistä viittausta liittyvät itsemurhateemaan (noin 2 % kuolemailmauksista). Näyttää siis siltä, että kuolema ja itsemurha erotetaan toisistaan. Lisää itsemurhasta seuraavassa alaluvussa 5.1.2.

Kuoleman tapaa voidaan ilmaista kertomalla tarkemmin tapaturmasta tai sairaudesta, joka johti kuolemaan:

- (124) *Rinnakkaisluokkalainen tyttö oli jäänyt isäpuolensa kanssa rekan alle.* (keskustelu 9, viesti 50)
- (125) *Lääkärit sanoivat - - että koneet todennäköisesti sammutetaan seuraavana aamuna.* (keskustelu 9, viesti 58)
- (126) *- - isä oli saanu sydänkohtauksen ja häntä oltiin elvytetty 20 minuuttia.* (keskustelu 3, viesti 7)

Tällaisia tapaturmaan tai sairauteen viittaavia kuolemailmauksia on aineistossa 9 kappaletta, hieman vajaat 2 % kaikista kuolemailmauksista. Niissä lopputulos on selvä: tapaturma tai sairaus johtaa kuolemaan. Tällöin kuolemasta ei tarvitse välttämättä puhua suoraan sanalla *kuolema* tai *kuolla*. Viestissä, josta esimerkki (124) on, kerrotaan usean eri tutun ihmisen kuolemasta, ja rinnakkaisluokkalaisen tytön kohdalla sanaa *kuolema* ei mainita kertaakaan, sen sijaan puhutaan onnettomuudesta ja hautajaisista. Ehkä niin nuorena koettu tutun, samanikäisen kuolema vaikuttaa kielentämiseen niin, että mieluummin käytetään toki asiaan kuuluvia sanoja, mutta sanaa *kuolema* ei mainita.

Kun ilmaistaan se, millä tavalla läheinen kuoli, on mahdollista välttää *kuolema*-sanankäyttöä, kuten edellä huomattiin. Kuitenkin kuolintavan kertominen on samalla osa aiheen käsittelyä ja kuuluu asiaan, että kuolemasta kerrottaessa kerrotaan myös kuoleman syy. Osittain kuolintavan kertominen menee päällekkäin tapahtumakuvaus-kategorian kuvausten kanssa (niistä tarkemmin luvussa 5.3), sillä kuoleman tapa on osa kuolematapahtuman kuvausta tai siitä kertomista.

Kun kuolintavasta kerrottaessa ei käytetä sanaa *kuolla*, kyseessä ei siis välttämättä ole kiertoilmauksen hakeminen, vaan pikemminkin tarinan kertominen siitä, mitä tapahtui.

5.1.2 Itsemurha

Kuolema on tabuaihe, mutta itsemurha on vielä enemmän vaiettu ja piiloteltu asia. Länsimaisessa kulttuurissa itsemurha oli pitkään synty ja rikos, mikä ei yhtään helpota asiasta puhumista nykyään (Uusitalo 2009: 124). Osittain nämä käsitykset elävät yhä tänä päivänä, sillä itsemurhaa voidaan pitää itsekkäänä ja ympäristölle julmana tekona (mts. 148). Kuitenkin suomalaisessa kulttuurissa, kuten monissa pohjoisissa kulttuureissa, itsemurha on ollut ennemmin omaehtoinen kuolema ja hyväksyttävä ratkaisu ainakin silloin, kun vanha ihminen ei enää ole hyödyksi yhteisölle ja lähtee itse kuolemaan toisaalle (Pentikäinen 1999: 18).

Tärkeän ihmisen itsemurha on kuitenkin vaikea asia ymmärtää ja siitä on vaikea puhua. Tällaiseen menetykseen liittyy hyvin kirjava joukko tunteita. Lisäksi se, miten tällaisesta menetyksestä saa puhua, vaihtelee paljon tilanteen ja ajan mukaan. (Uusitalo 2009: 135–136.) Puhumisen vaikeus, josta Uusitalo (2009) artikkelissaan kirjoittaa, ei kuitenkaan näy tämän tutkielman aineistossa. Kuten edellä on mainittu, yhteensä 4,5 % eli 30 kappaletta kuolemailmauksista liittyy itsemurhaan, ja Demi-lehden foorumilla läheisen itsemurhalle on aloitettu oma keskusteluketjuna (aineistossa keskustelu 6).

(127) - - onko täällä muita joiden isä, äiti, sisko, veli, ystävä, serkku tai joku muu läheinen on tehnyt itsemurhan? (keskustelu 6, viesti 1)

(128) Joo, perheenjäseneni teki itsemurhan noin 4 vuotta sitten. (keskustelu 6, viesti 6)

(129) No pari kaveria on tehnyt itsemurhan... (keskustelu 7, viesti 3)

(130) Minun isäni teki itsemurhan, kun olin kolmetoista. (keskustelu 9, viesti 16)

Itsemurhaan viitataan eniten suorilla ilmauksilla *itsemurha* ja *tehdä itsemurha* – nämä ovat ainoat, joita käytetään useammin kuin kerran itsemurhaan viitatessa. Kuten edellä olevista esimerkeistä näkee, aiheeseen tartutaan suoraan sanoin. Kierrot ovat yksittäisiä. Aineistosta löytyy kaksi kertaa myös itsemurhaa tarkoittava fraasi *tappaa itsensä*, tosin toinen fraasin kahdesta käytöstä on, kun viitataan omaan, pohjattomaan suruun sen sijaan että puhuttaisiin oikeasti tapahtuneesta asiasta.

(131) *Parin ekan kuukauden aikana itkin vain ihan tauottomasti ja halusin vain koko-ajan tappaa itseni.* (keskustelu 1, viesti 3).

Tässä tapauksessa kyse ei siis ole siitä, että joku olisi oikeasti tehnyt itsemurhan, vaan siitä, että läheisen kuolema sai ajattelemaan oman elämän lopettamista. Aineistossa on myös useampi tapaus, joissa puhutaan omista itsetuhoisista ajatuksista läheisen kuoleman jälkeen:

(132) *itsetuhoiset ajatukset kyl valtasi mielen* (keskustelu 8, viesti 19)

(133) *Tuossa syksyllä katselin läheltä siltapilaria ja itsekin pelästyin ajatuksiani, miten helppoa olisikaan...* (keskustelu 8, viesti 8)

(134) *Kyllä minullakin on ollut kuoleman toiveita ja jopa itsariajatuksia mutta en sel-laista pystyisi kuitenkaan koskaan tekemään,* (keskustelu 8, viesti 9)

Näistä varsinkin esimerkki (133) jättää varsin paljon lukijan itsensä pääteltäväksi - itsemurhasta ei sanota suorin sanoin mitään, mutta siihen vihjataan selkeästi.

Toinen yleinen tapa suoraan itsemurhan nimeämisen lisäksi on viitata itsemurhaan kertomalla, millä tavoin itsemurha tapahtui eli mitä itsemurhan tehnyt henkilö itselleen teki:

(135) *Hän hirttäytyi* (keskustelu 6, viesti 1),

(136) *kiipes sinne ja päätyi korkeaan tiputukseen* (keskustelu 9, viesti 27),

(137) *- - oli ampunut itseään päähän* (keskustelu 9, viesti 41).

(138) *Pahin paikka oli v. 2000, kun erittäin läheinen ihminen ampui itsensä.* (keskustelu 9, viesti 6)

Samoissa viesteissä kuitenkin viitataan suorin sanoin itsemurhaan miltei joka kerta, joten aiheita ei yleisesti ottaen kierretä, kun kerrotaan siitä, miten läheisen itsemurha tapahtui. Nämä itsemurhakuvaukset ovat siis nimenomaan tapahtumien kuvailua sen sijaan, että *itsemurha*-sanaa yritettäisiin olla sanomatta. Itsemurhaan näyttää tämän perusteella pätevän sama kuin kuolemaankin – asiasta käytetään tässä aineistossa sen oikeaa nimeä suoraan ja enempiä kainelelematta.

Kiertojakin toki aineistosta löytyy, kuten edellä esimerkissä (133), sekä seuraavissa:

(139) *Neljä vuotta sitten paras ystäväni päätti kuolla* (keskustelu 8, viesti 22)

(140) - -, mutta oman käden kautta tehdyt ratkaisut eivät miun jakeluun mene. (keskustelu 9, viesti 27)

Kumpikin näistä kiertoilmauksista on varsin konventionaalinen tapa puhua itsemurhasta, vaikka itse sanaa niissä ei mainita. *Kuolla oman käden kautta* on jo kiteytynyt idiomi (Lehtinen 2015: 13).

5.2 Ihmisiin viittaaminen

Aineistossa puhutaan paljon niin kuolleista kuin elävistäkin läheisistä, kirjoittajalle tärkeistä henkilöistä. Heidän nimiään ei mainita – vain yksi aineiston kirjoittajista käyttää läheisestään tämän etunimeä. Yksi kokemuskertomuksen kirjoittaja on itse muuttanut nimen, jota käyttää tekstissään. Muutoin läheisiin viitataan tavallisesti sukulaisuus- tai muuta suhdetta ilmaisevalla sanalla, kuten esimerkiksi *isä, äiti, mies, kaveri*. Läheisen kuvaus -kategoriaan kuuluu 9 % kaikista aineiston ilmauksista. Läheisiin ihmisiin viittaaminen on usein tunteikasta, kun ihmiset kertovat siitä, mitä kuvaamaansa läheistä kohtaan tuntevat. Nettikeskustelut ovat helppo kanava purkaa tuntojaan vapaasti, sillä siellä liikutaan nimimerkin takana. Siellä voi vapaasti kertoa, mitä mieltä on ihmisistä ympärillään ilman, että nämä läheiset saavat tietää tai ilman, että ihmiset voisi tekstistä helposti tunnistaa. Uskon tämän vaikuttavan läheisistä annettuihin kuvauksiin, sillä keskusteluissa nimetään vapaasti myös negatiivisia tunteita, joskus melko rajuinkin sanoin.

(141) - - ja ne jotka on elos on juonu aivonsa mössöks. (keskustelu 3, viesti 2),

(142) En halua olla heidän kanssa tekemisissä (keskustelu 5, viesti 2).

On kuitenkin selvästi nähtävissä, että kuolleista sanotut negatiiviset asiat esitetään paljon pehmeämmin kuin elävistä sanotut. Kuolleiden kunnioittaminen näkyy siis siinä, miten heistä puhutaan verrattuna eläviin. Negatiivisia asioita pyritään pehmentämään jotenkin, selittämään tarkemmin. Kuolleen ihmisen tärkeyttä painotetaan silloinkin, kun hänestä sanotaan negatiivisia asioita. Esimerkit (141) ja (142) ovat nimenomaan yhä elävistä ihmisistä, kun taas kuolleista puhutaan seuraavissa:

- (143) *En voi sanoa, että oltiin isän kanssa erityisen läheisiä, riideltiin melkein joka päivä ja kinasteltiin tosi pienestä. Isä oli kuitenkin ja aina tulee olemaan tosi tärkeä ihminen mulle.* (keskustelu 3, viesti 7),
- (144) *Yritä siinä sitten pitää yllä rakkaan isän muistoa, kun tulee viha päällimmäiseksi tunteeksi pinnalle.* (keskustelu 9, viesti 19),
- (145) *Me ei oltu mitenkään läheisiä kylläkään mutta kyllä mä silti hänestä välitin.* (keskustelu 6, viesti 6).

Kuolleista puhuttaessa painotetaan sitä, että vaikka negatiivisia tunteita oli ja on, silti kuollut ihminen on ollut kirjoittajalle tärkeä. Tähänkin löytyy tosin aineistosta yksi poikkeus. Eräässä viestissä kuolleesta ihmisestä puhuttaessa ei kovia sanoja pehmennetä ollenkaan:

- (146) *No meidän tiet eros (kun uuden löysin ym. **tajusin mikä paska se oli ollut..**) vuos ennen ko. Tapahtumaa.* (keskustelu 9, viesti 27).

Läheisten kuvauksissa esiin nousevat usein jälleen tietyt sanat. Hyvin usein kuollut ihminen on *rakas* tai *tärkeä*:

- (147) *Sisko oli mulle mielettömän tärkeä* (keskustelu 4, viesti 11),
- (148) *Isä oli rakas* (keskustelu 5, viesti 3),
- (149) *Veli oli kuitenkin mulla tärkeimpiä ihmisiä lasteni lisäksi* (keskustelu 9, viesti 38),
- (150) *Olisin kertonut kuinka tärkeä ja rakas olet minulle, olisin antanut aikaani sinulle.* (keskustelu 8, viesti 32).

Muutenkin kuolleisiin läheisiin viitataan pääsääntöisesti lämpimään ja ikävöivään sävyyn sen lisäksi, että heidän tärkeyttään korostetaan. Kirjoittajat muistelevat hyviä yhteisiä hetkiä tai mukavia sanoja, joita ovat kuolleelta läheiseltään saaneet. Kuolleita myös yritetään ymmärtää, ja heitä kohtaan koetaan sympatiaa:

- (151) *mutta vaarini oli hyvin sairas joten hänen on parempi olla taivaassa.* (keskustelu 1, viesti 10),
- (152) *Isällä oli paha olla eikä sitä tuskaa pysty kukaan käsittämään.* (keskustelu 6, viesti 3).

Kuolleeseen läheiseen viitataan toisinaan myös yksittäisin sanoin, jotka eivät kuvaa niinkään suhdetta vainajaan, kuten sukulaisuutta tai ystävyyttä, vaan keskittyvät nimenomaan siihen, että kyseinen ihminen on kuollut. Tällaisia lekseemejä ovat esimerkiksi *edesmennyt*, *kuoleva* ja *poismennyt*. Tämänkaltaiset sanat ovat kuitenkin aineistossa varsin harvinaisia, mikä on yllättävää. Esimerkiksi sanan *vainaja* ainoa esiintymä on *miesvainaa*, jota käytetään yhden kerran:

(153) *vaikeeta on ikävä mi[e]svainaata vieläkin* (keskustelu 8, viesti 16).

Vanhastaan juuri tällä sanalla on viitattu kuolleisiin sen jälkeen, kun kuolemasta on kulunut vuosi eikä heillä enää ole nimeä (Pentikäinen 1999: 20). Tästä voisi päätellä, että ainakaan nuoremmat kielenkäyttäjät eivät enää käytä tällaista sanastoa – suurin osa aineiston keskustelijoista on kohderyhmätietojen mukaan nuoria tai nuoria aikuisia (ks. luku 3).

5.3 Miten kuolemasta kerrotaan

Kuolemasta keskustelemisessä tärkeää tuntuu olevan myös se, että kerrotaan miten läheisen kuolema tapahtui tai miten siitä itse kuultiin. Myös läheisen kuoleman jälkeen tapahtuneita asioita, kuten oman käytöksen tai tekojen kuvaamista löytyy aineistosta jonkin verran. Tällaisia kuvauksia sisältävä tapahtumakuvaus-kategoria kattaa 15 % aineistosta. Jaottelin tämän kategorian vielä tarkemmin, sillä sen sisällä oli selkeitä ryhmiä: kuolemakuvauksia, kuolemauutisen saannin kuvauksia, unikuvauksia, oman reaktion kuvauksia ja sekalainen muuta-ryhmä, johon kuuluu lähinnä kuolemakuvauksen taustoitusta. Kategoriaan kuuluu myös kuolemasta kertomisen kannalta epärelevanttien lauseiden ryhmä, johon kuuluu täysin aiheen ulkopuolisia kuvauksia, yleensä kirjoittajan henkilökohtaisesta elämästä tai hänen suhteestaan kuolleeseen ihmiseen, muisteluita tai tapahtumien pohjustamista ikään kuin tarinana, mutta kaikki sellaista, mikä ei oikeastaan suoraan liity kuoleman tai kuoleman aiheuttaman reaktion kuvaamiseen.

Eniten tapahtumakuvauksissa on kuoleman kuvauksia. Niissä siis kerrotaan, miten läheinen ihminen kuoli. Toiset kertovat tapahtumista lyhyesti parilla sanalla, toiset kirjoittavat pitkän ja yksityiskohtaisen kertomuksen siitä, miten kaikki kävi. Lyhyimmillään kuoleman kuvaus on silloin, kun vain kerrotaan, kuka kuoli ja millä tavalla (ks. myös esimerkki (135) luvussa 5.1.2, joka on aineiston lyhin kuolemakuvaus).

(154) *hän sairastui [päivämäärä] vakavasti, sairasti 7kk ja sitten menehtyi.* (keskustelu 8, viesti 7).

Suurin osa kuvauksista on kuitenkin hieman pidempiä, ne pohjustavat tapahtumia tai kertovat tarkemmin siitä, miten kuolema tapahtui tai mitä tapahtui sitten, kun kuollut ihminen oli löydetty.

(155) *Kun löysin pappan makaamasta siitä lattialta, en tiedä/muista tarkasti hätänumeroon soittamisen jälkeen mitä on tapahtunut.* (keskustelu 4, viesti 5)

(156) *Oli ajanut skootterilla yöllä yksin, kaatunut ihan suoralla tiellä ja kuollut heti..* (keskustelu 4, viesti 13)

(157) *Tappaja ampui oven läpi raa'asti monta laukausta.* (keskustelu 9, viesti 17)

Jotkin kuolemakuvaukset ovat yksityiskohtaisia ja pitkiäkin. Esimerkiksi keskustelun 9 viesti 53 kuvailee hyvin pitkästi ja tarkasti, lähes inhorealistisesti, miten kirjoittaja oli ollut sairaalassa katsomassa ukkia ja todistanut tämän tukehtumiskuoleman. Kuvauksissa kieltä käytetään hyvin eri tavoin. Toisten sanavalinnat ovat kiertelevämpiä kuin toisten, ja jotkut taas kirjoittavat äärimmäisen yksityiskohtaista tekstiä, jossa tunne on selkeämmin mukana.

Myös kuolemauutisen saamisesta kerrotaan melko yksityiskohtaisesti.

(158) *Muistan kun heräsin aamulla ja äiti itki vieressäni että isi on nukkunut pois..* (keskustelu 9, viesti 37)

(159) *ja luin lehdestä kuolinilmoituksia ja sain huomata että ex-poikaystäväni oli kuollut.* (keskustelu 9, viesti 61).

(160) *Me ajettiin kaupasta kotiin äitini ja siskoni kanssa kun soitto tuli.* (keskustelu 3, viesti 7)

(161) *Meille tultiin kertomaan joku tunti sen jälkeen, ihan henkilökohtaisesti kotiin* (keskustelu 4, viesti 11)

Kumpaankin näistä kuvauksista liittyy vielä oman reaktion tai toiminnan kuvaus kuolemauutisen saamisen jälkeen. Kuolemauutisen saaminen on pysäyttävä kokemus, ja siksi ei ole ihme että sitäkin halutaan kuvata. Kuolemauutisen saaminen onkin surun alkukohta, ja siten olennainen osa kuolemasta ja surusta puhumista.

Tapahtumakuvauxsiin kuuluu muutenkin oman reaktion kuvaamista. Kirjoittajat kertovat siitä, miten läheisen kuolema vaikutti heidän toimintaansa.

(162) *Tämän jälkeen et kahteen vuoteen sanonut sanaa 'vaari' enkä puhunut asiasta muutenkaan.* (keskustelu 7, viesti 4)

(163) *Lähdettiin heti rakkaani kanssa kotiin, ja niin teki nuorempi isoveljenikin perheineen.* (keskustelu 9, viesti 62)

(164) *Vasta kun istuin isän autoon ja huomasin hänen lempilippalakkinsa pelkääjän paikalla, juttu nakshti.* (kokemuskertomus 3)

Toiset reaktioista ovat välittömiä kuoleman tai kuolemauutisen jälkeen (esimerkki (163)), toiset tapahtuvat myöhemmin tai jatkuvat pidemmän aikaa, kuten esimerkissä (162). Esimerkissä (164) kyse on siitä, että isän kuolemasta tuli todellinen vasta muutamia päiviä kuolemauutisen saamisen jälkeen.

Tapahtumakuvaus-kategoriaan kuuluu myös unien kuvauksia. Unista lisää seuraavassa luvussa.

5.4 Kuoleman jälkeen

Kuolemasta puhumiseen liittyy varsin automaattisesti puhe siitä, mitä kuoleman jälkeen on. Tämä kuolemanjälkeisyys näkyy myös aineistossa, vaikka sen osuus kokonaisuudesta on hyvin pieni: kategoriaan kuuluu vain alle 1 % ilmauksista. Aivan yhtä pienellä osuudella mukana on uskonto, toinen kuolemaan ja kuoleman selittämiseen läheisesti liitettävä teema. Keskustelijat myös miettivät, miten kuollut läheinen tahtois heidän toimivan. Tämä on kolmas pieni, alle 1 % osuuden kategoria, joka liittyy kuolemanjälkeisyyteen.

Uskonto ja filosofia yrittävät tarjota vastauksia kysymyksiin kuolemasta ja siksi ne usein nostetaan esiin kuoleman yhteydessä. Erityisesti Lähi-idästä lähteneet monoteistiset uskonnot kuten kristinusko ja islam puhuvat ainutkertaisen elämän jälkeisestä tilasta, tuonpuoleisesta. (Pentikäinen 1999: 10.) Kristinusko, suomalaisten valtauskonto, näkyy tämän tutkielman aineistossa, vaikka eksplisiittisimmin uskosta tuntuvat kirjoittavan ne ihmiset, jotka samalla kertovat oman uskonsa horjumisesta tai siitä, etteivät ole uskonnollisia.

(165) *tässä kohtaa olen iloinen, etten usko jumalaan tai muihinkaan olentoihin.* (keskustelu 9, viesti 44)

(166) *Hautajaisissa muistan myös kuinka uskonnoksi alkoi;* (kokemuskertomus 3)

Aineistossa on vain muutama sellainen ilmaus, joissa uskonto on mukana, mutta sitä ei kiistettä tai kyseenalaisteta. Nämä ilmaukset ovat fraasimaisia, idiomien kaltaisia:

(167) *Pyydän sinulle voimia yläkerrasta* (keskustelu 8, viesti 2)

(168) *sitten hänen tuli lähteä Jumalan luo.* (keskustelu 8, viesti 7)

Kysymys voi olla siitä, että uskonnosta ei ole tapana puhua, toisaalta tähän voi vaikuttaa ihmisten maallistuminen. Kuitenkin kuolemanjälkeisyydestä puhuttaessa kristillisyyttä näkyy, tosin joskus hieman eri näkökannalta kuin Jumala ja avun saaminen suruun. Kuollut läheinen voidaan ajatella myös omana enkelinä:

(169) *Onneksi hän tietää että rakastan häntä ja hän on nyt minun oma suojelusenkelini* (keskustelu 1, viesti 10).

Kuolemanjälkeisyydestä voi puhua myös ilman uskonnollisia elementtejä. Muutamassa viestissä puhutaan siitä, miten kuolleen läheisen voi vielä tavata, tai miten hän on nyt paremmassa paikassa ja voi paremmin. Näissä ei uskonto näy yhtä suoraan tai ollenkaan, eikä lukijana voi tietää, onko sanojen taustalla uskonnollista ajattelua. Kuitenkin ilmauksissa selkeästi viitataan siihen, että kuoleman ei ajatella olevan kaiken loppu, vaan sen jälkeen on vielä jotakin.

(170) *Ehkä vielä joskus voin nähdä hymyilevät kasvot.. ehkä..* (keskustelu 9, viesti 29),

(171) *Isän on nyt hyvä olla, mutta minun perheeni pieneni entisestään.* (keskustelu 9, viesti 20)

Kuolleen toive -kategoriaan kuuluu ilmauksia, joissa esitetään ajatus siitä, mitä kuollut läheinen toivoisi tai ei haluaisi edelleen elävän omaisen tekevän. Tällaisista ajatuksista haetaan apua omaan suruun, kun ajatellaan, että kuollut haluaa läheisensä jatkavan elämää ja olevan onnellinen.

(172) *He haluaisivat että olisin onnellinen.* (keskustelu 4, viesti 18),

- (173) *Ajattelen että [nimi] ei halua että näännytän itseni surulla* (keskustelu 8, viesti 7)
- (174) *Uskon että isoäitikin olisi halunnut ettei kukaan häntä ala suremaan oman elämänsä kustannuksella,* (keskustelu 9, viesti 58)

Kymmenestä tämän kategorian ilmauksesta vain kaksi on jotakin muuta kuin edellä mainittujen kaltaisia surun helpottamiseen tarkoitettuja ajatuksia.

- (175) *mut ajattelin että ei se kaveri tahtois mun peruvan [lomamatkaa].* (keskustelu 9, viesti 33),
- (176) *Hän pyysi viimeisellä tapaamisellamme minua pitämään yhteyttä tyttärensä,* (kokemuskertomus 4)

Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja lähti jo varatulle matkalle, vaikka hän ei oikeastaan ystävän kuoltua olisi tahtonut. Kuitenkin ajatus siitä, että ystävä olisi halunnut hänen menevän, sai hänet pitämään kiinni suunnitelmastaan. Esimerkki (176) on erilainen kuin mikään muu kategorian ilmaus, sillä siinä toive on kuolleen läheisen lausuma, eikä surevan omaisen omaa pohdintaa. Toive on siis kirjaimellinen ja toisella tavalla todellinen kuin muut maininnat, sillä sen on todella esittänyt läheinen ennen kuolemaansa.

Jonkinlaisesta suomalaisten kuolemanjälkeisyysajattelusta voi siis puhua, vaikka sen osuus tästä aineistosta onkin pieni. Yksi erityinen suomalainen kuolemanjälkeisyysajattelun piirre on kuolleen läheisen kohtaaminen unessa. Pohjoisessa muinaisuskossa unet ovat olleet yhtä oikeita kuin hereillä nähdyt asiat. Tällainen maailmankuva, joka ei perustu uskontoon eikä maallistumiseen, vaan tuntuu olevan vanhempaa kulttuurista ainesta, näkyy edelleen. (Pentikäinen 1999: 13, 21.) Tämän tutkielman aineistossakin on useampi viesti, joissa puhutaan siitä, miten kuollut on kohdattu unessa, tai että hänet haluttaisiin kohdata unessa:

- (177) *Näin unta viimeyönä, että puhuin puhelimesta poismenneen, rakkaan läheiseni kanssa. - - Herätessäni minulla oli hyvä olla.* (keskustelu 8, viesti 14)
- (178) *Minäkin näin pari viikkoa sitten samantapaista unta 1,5 vuotta sitten kuolleesta isästäni.* (keskustelu 8, viesti 18)
- (179) *Toivon sinua uniini vierailemaan, mutta et tule, pysyt poissa.* (keskustelu 8, viesti 32).

Suurin osa unimaininnoista tosin on samasta keskusteluketjusta, joten yksi aiheesta puhunut on saattanut vaikuttaa siihen, että muutkin jatkoivat keskustelua siitä. Silti tämän pienenkin esiintymämäärän kautta voidaan sanoa, että kuolleen läheisen näkeminen unessa on ihmisille tärkeää, ja samalla yksi keino elää surun kanssa.

5.5 Kuolema konseptina

Kuolema on tässä aineistossa suuressa roolissa, sillä se on keskustelujen alkusysäys. Läheisen kuolemasta halutaan puhua, ja siitä puhutaan varsin suorasanaisesti. *Kuolema*-sanan käyttöä ei vältetä, vaan kuolemasta puhutaan suurimmaksi osaksi suoraan: sitä ja sen variantteja (*kuolla*, *kuollut*) käytetään suurimmassa osassa aineiston kuolemailmauksia. Toinen paljon käytetty sana eri muotoineen on *menettää*, joka siirtää näkökulman kuolleesta läheiseen. Yhdessä nämä kaksi kattavat peräti puolet kaikista kuolemaan viittaavista sanoista. Käytetyimmät kiertoilmaukset ovat *nukkua pois* ja *olla poissa*, joille yhteistä on sana *poissa* – kuolema siis voidaan nähdä poistumisena ja kuoleman jälkeinen tila poissa olemisena. Sama poistuminen lieenee myös verbien *lähteä*, *mennä* ja *viedä* käytön taustalla. Kuolema voidaan ilmaista myös negatiolla: kuollut ihminen ei enää ole eikä häntä voi nähdä.

Myös kuoleman tavasta eli siitä, miten läheinen kuoli, kirjoitetaan. Yleensä tämä kertominen tapahtuu viittaamalla sairauteen tai tapaturmaan. Isompana kokonaisuutena esiin nousee itsemurha, josta kirjoitetaan varsin suoraan, aivan kuin kuolemasta yleensäkin. Läheisen kuolemasta keskusteltaessa yhdeksi elementiksi nousee lähimmäisen kuvaaminen – joko menetetyn tai edelleen elossa olevien. Negatiivisten tunteiden ilmaisemista ei kaihdeta, mutta selkeä tendenssi on, että kuolleista sanottuja negatiivisia asioita pehmennetään kertomalla samalla siitä, miten läheinen vioistaan huolimatta oli tärkeä. Eniten läheisiä kuvaamaan käytetäänkin adjektiiveja *tärkeä* ja *rakas*.

Kuolemakeskusteluun liittyy myös se, että kerrotaan kuinka kuolemasta kuultiin tai, jos kuolemaa oltiin itse todistamassa, miten kuolema tapahtui. Aineistossa on joitakin pitkiä ja yksityiskohtaisia kuvauksia. Myös kuolemauutisen saamisen hetkeä kuvataan tarkasti. Kumpaankin kuvaukseen liittyy tavallisesti myös oman reaktion ja tunteiden kuvaaminen: kerrotaan, miltä siinä hetkessä tuntui. Oman käytöksen kuvaaminen läheisen kuoleman jälkeen kuitenkin jatkuu pidemmällekin, sillä monet kirjoittavat myös toiminnastaan ja tunteistaan myöhemmin.

Kuolemanjälkeisyyttä käsitellään hieman, mutta ei kovinkaan laajasti. Aineistossa kirjoitetaan uskonnosta, kuoleman jälkeisestä tilasta sekä siitä, mitä kuollut toivoisi läheistensä

tekevän, mutta kaikki kolme kategoriala ovat hyvin pieniä. Kuollut tahdotaan kohdata oman kuoleman jälkeen, ja hänet halutaan nähdä unessa.

Tästä aineistosta kuolema nousee esiin monitahoisena ilmiönä, josta keskusteleminen on ihmisille tärkeää menetyksen kohdattua. Kuitenkin kuolemaa sellaisenaan pohditaan varsin vähän. Suurin osa kuolemakeskustelusta on tapahtuman kuvausta ja ikään kuin narratiivia, tarinankerrontaa. On siis tämän tutkimuksen perusteella vaikeaa sanoa, millainen kuolema suomalaisten mielestä on.

Tärkeimmäksi aineistossa nousee läheisen kuoleman omakohtaisuus – puhutaan paljon menettämisestä ja menetyksestä. Kieli tuo läheisen kuoleman omaksi kokemukseksi, jolloin näkökulma siirtyy kuolleesta läheisestä surijaan. Ihmiset haluavatkin puhua siitä, miten kuolema on juuri heihin vaikuttanut, miltä se tuntui ja mitä tunteita se herättää sen sijaan, että keskusteluissa käsiteltäisiin kuolemaa itseään.

6. Kokemus, aika ja metateksti – kerronnallisuudesta

Osa aineiston teksteistä, niin kokemuskertomukset kuin pidemmät foorumiviestitkin, ovat eräänlaisia narratiiveja. Niissä kuvataan ihmisen elämän käännekohta, läheisen kuolema, ja samalla avataan sen vaikutusta itseen ja omaan elämään. Narratiivit ovat koherentteja tarinoita, jotka on rakennettu kertomuksellisesti. Narratiivi kuvailee jonkin menneen tapahtuman yksityiskohtia, mutta kenties olennaisinta on, että narratiivin kautta voidaan evaluoida menynyttä. Narratiivien kautta myös rakennetaan identiteettiä. (McLean & Breen 2009: 702.) Narratiiviteksteistä voi tutkia esimerkiksi tekstin sisäistä koherenssia ja koherenssin kehittymistä eri-ikäisillä tai uuden kielen oppimisen myötä. Erityisen tärkeitä narratiivien koheesiolle ovat ajanilmaukset ja kokemuksen reflektointi. Tässä luvussa käsitellenkin aineiston kategorioita kokemus, pelko, aika ja meta(teksti).

6.1. Läheisen kuolema kokemuksena

Suru on kokonaisvaltainen kokemus (Pulkkinen 2016). Myös yksi tämän tutkielman suurimmista kategorioista on nimeltään juuri kokemus. Kategoriaan kuuluu 14 %:a aineiston ilmauksista. Kaiken kaikkiaan kategoriaan kuuluvat ilmaukset ovat melko heterogeenisiä. Joukkoon kuuluu kuvauksia omasta reaktiosta ja toiminnasta (esimerkki (180)), kuvauksia itsestä ennen ja jälkeen menetyskokemuksen (esimerkki (181)) sekä kertomuksia siitä, miten läheiset ovat reagoineet surijaan (esimerkki (182)).

(180) *Esitin iloista enkä puhunut tapahtumasta mitään.* (keskustelu 2, viesti 3)

(181) *Parannuin myös monta vuotta kestäneestä syömishäiriöstä johon olin sairastunut jo ennen äidin kuolemaa.* (keskustelu 2, viesti 4)

(182) *- - mut moni kaveri/ystävä ei "uskaltanu" lähestyy mua enää samalla tavalla kuin ennen.* (keskustelu 4, viesti 13)

Kategorian ilmauksissa kerrotaan myös, mistä ja miten suruun sai apua ja tukea, sekä miltä avun saaminen tai hakeminen on tuntunut (esimerkki (183)). Lisäksi kategorian ilmauksissa kerrotaan hautajaisista ja niiden aiheuttamista tunteista (esimerkki (184)).

(183) *Olen käynyt psykologilla ja kuraattorilla monta vuotta, mutta en oikein tiedä onko siitä ollut apua.* (keskustelu 6, viesti 1)

(184) *Oli myös kauheaa nähdä vanhempien hautaavan lapsensa.* (keskustelu 9, viesti 43)

Lisäksi kokemus-kategoriassa on muutamia taustoittavia ilmauksia, jotka luovat tekstille koheesiota:

(185) *Olin aivan varma että äiti selviää,* (keskustelu 2, viesti 4)

(186) *- - joten tavallaan kasvoin nuoruudesta aikuisuuteen hänen kanssaan.* (keskustelu 8, viesti 22)

Käännekohtanarratiivit keskittyvät siihen, miten ihminen on muuttunut kokemansa ansiosta (McLean & Breen 2009: 702). Kokemukset muuttavat ihmistä ja hänen tapaansa katsoa maailmaa. Tämän aineiston tekstit, kaikki kokemuskertomukset sekä ainakin pidemmät foorumiviestit, ovat kaikki siis käännekohtanarratiiveja: läheisen kuolema on kirjoittajille käännteentekevä kokemus elämässä. Kokemuksen herättämää itsereflektiota löytyy tämän tutkielman aineistosta, sillä monet kertovat suoraan läheisen kuoleman aiheuttamasta muutoksesta itsessään. Yksi foorumikeskustelija toteaa jopa, että

(187) *En yhtään tietäis mitä olisin jos ei mun isä olis kuollut.* (keskustelu 3, viesti 9)

Hänelle isän kuolema on ollut niin käännteentekevä kokemus, että hän ei tiedä, millainen ihminen olisi ilman tätä kokemusta – kokemus on ollut todellinen elämän käännekohta. Monet muutkin tarkastelevat kokemaansa muutosta ja erityisesti läheisen menettämisen myötä tapahtunutta henkistä kasvuaan foorumiviestissään. He kokevat olevansa vahvempia ja oppineensa jotakin koettuaan läheisensä kuoleman. Esimerkissä (190) kielennetään suoraan kokemus ihmisenä kasvamisesta.

(188) *Voisin sanoa, että olen vahvempi ihminen.* (keskustelu 4, viesti 15)

(189) *Kyllä siinä kauan meni päästää irti siitä vihasta, mutt jossain vaiheess sitä vaan tajus, ettei se viha hyödytä mua, kuormittaa vaan.* (keskustelu 5, viesti 7)

(190) *olen kasvanut ihmisenä ja en enää ressaakaan mistään,* (keskustelu 8, viesti 7)

Kuoleman kohtaaminen voi myös vaikuttaa ihmiseen aivan päinvastaisella tavalla. Läheisen kuolema voi saada ihmisen sulkeutumaan tai masentumaan pitkäksi aikaa tai vuosia tapahtuman jälkeen sen sijaan, että suru kasvattaisi ja vahvistaisi. Läheisen menetys jättää jäljet, jotka voivat hankaloittaa elämää. Käännepaikka voi siis olla myös negatiivinen ja johtaa huonompaan tilaan kuin ennen käännettä, kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi.

(191) - - *kärsin silti yhä vieläkin monista muista ongelmista sen [perheenjäsenen kuoleman] takia.* /: (keskustelu 6, viesti 6)

(192) *Tällä hetkellä olen masennuksen vuoksi sairaalahoidossa.* (keskustelu 8, viesti 10)

(193) *Huomannut kuinka itse sulkeudun menetyksen takia* (keskustelu 8, viesti 19)

(194) - - *ne kaikki tapaukset [tuttujen itsemurhat] ovat jättäneet tosi syvät arvet* - - (keskustelu 9, viesti 41)

Läheisen kuolemaan liittyvä suru voi siis viedä ihmistä useampaan suuntaan. Joka tapauksessa menetykskokemuksen jälkeen ihminen ei ole samanlainen, ja se tiedostetaan aineistossa hyvin selkeästi ja ilmaistaan eksplisiittisesti.

Olennaista kokemuksen käsittelyssä on siitä puhuminen, kuten jo edellä sureville annettavien ohjeiden yhteydessä huomattiin. Surusta ja menetyksestä puhuminen toistuu kokemuskategoriassa, kun ihmiset jakavat omia kokemuksiaan puhumisesta läheisten, ammattilaisten tai sururyhmien kanssa.

(195) *Puhuin ihmisten kanssa ja muistelin niitä hyviä hetkiä joita oltiin koettu edesmenneen ystävän kanssa.* (keskustelu 2, viesti 3)

Näihin kuvauksiin liittyy usein myös evaluaatiota, eli viestin kirjoittaja arvioi, miten puhuminen on häneen vaikuttanut: onko siitä ollut hänelle apua ja millä tavalla. Esimerkiksi ammattiauttajalle puhuminen jakaa ihmisten kokemuksia, kuten esimerkeistä (196) ja (197) käy ilmi.

(196) *Kyllä mä kuraattorillakin kävin, mutta ei siitä oikein ollu mitään apua.* (keskustelu 4, viesti 11)

(197) *Kävin psykologilla juttelemassa yli vuoden ajan, ja se todellakin auttoi,* (keskustelu 4, viesti 13)

Muutamia kertoja esiintyy ajatus siitä, että tuntemattomalle tai tuntemattomille puhuminen tuntuu vieraalta ja vaikealta, kuten esimerkissä (198). Ammattiauttajalle tai tiettyä tarkoitusta varten perustetulle tukiryhmälle puhumista voidaan siis arvioida myös etukäteen sen suhteen, kokeeko itse surun käsittelemisen sillä tavalla hyväksi. Tämänkaltaista keskusteluapua ja sen toimivuutta voi kuitenkin tietysti katsoa myös keskustelemisen jälkeen, kuten esimerkissä (199).

(198) *Omien läheisten kanssa se [vertaistuki] oli ihan okei, koska jokainen tiesi ainakin jollain tavalla, mistä puhun. Sen sijaan jossain vertaistukiryhmässä omien asioiden avaaminen ja muiden asioiden kuuleminen olisi ollut ihan liian raskasta.* (keskustelu 6, viesti 4)

(199) *Tämä [suru]ryhmä (5 leskeä) on pelastanut minun elämäni.* (keskustelu 8, viesti 6)

Läheisen kuoleman ja siihen liittyvän surun kokeminen on siis ihmiselle hyvin merkittävää. Kokemus voi johtaa henkiseen kasvuun tai toisaalta sulkeutumiseen, ja kokemuksesta puhuminen on useimmiten hyödyksi, vaikka poikkeuksiakin on (ks. esimerkki (196)).

6.2. Kuolemaan liittyvä pelko

Vaikka luokittelin kaikki tunteet suru-kategorian alle, oli läheisen kuolemaan liittyvä pelko niin erottuva, että se jäi omaksi kategoriakseen. Aineistossa ilmaistu kuolemanpelko ei liity vain suruun, vaan yleiseen aiheen käsittelyyn. Kuolema herättää ihmisissä pelkoa, oli kyse sitten omasta tai läheisen mahdollisesta kuolemasta. Pelko-kategoriaan kuuluu noin 1,5 % aineiston kaikista ilmauksista.

Kun keskustellaan kuolemasta, on luonnollista ajatella kuolemaa myös yleisellä tasolla, ja sitä kautta käsitellä sitä tosiasiaa, että kaikki jotka elävät, kuolevat – myös kaikki itselle rakkaat läheiset, jotka vielä ovat elossa. Suurimmassa osassa kategorian ilmauksista puuhataan juuri siitä, miten kirjoittajat pelkäävät läheistensä kuolemaa.

Erityisen paljon pelätään äidin menettämistä, tosin aiheen esiin nousemiseen saattaa vaikuttaa se, että yksi keskustelija alkoi siitä kirjoittaa. Kaikki äidin menettämistä käsittelevät kirjoitukset ovat samasta keskustelusta.

(200) *Äitini kuolemaa pelkään yli kaiken.* (keskustelu 9, viesti 6)

- (201) *En oikeesti tiedä miten selviän siitä jos äiti ennen minua menee,* (keskustelu 9, viesti 7)
- (202) *Äitin kuolema kammottaa eniten, äiti on niin rakas ja tärkeä ja... en halua ees ajatella miten sitä pystyy elämään ku tietää ettei äitiltä saa vastauksia enää yhtään mihinkään.* (keskustelu 9, viesti 24)
- (203) *Kaikista eniten pelkään sitä ajatusta, että entä jos äitini kuoleekin ennen minua...* (keskustelu 9, viesti 41)

Eräs kirjoittaja kertoo edelleen samassa keskustelussa pelkäävänsä enemmän isänsä kuin äitinsä menettämistä:

- (204) *Mä pelkän ehkä enemmän isäni kuolemaa..* (keskustelu 9, viesti 8)

Keskustelu äidin menettämisen pelosta on mielenkiintoinen, varsinkin kun useampi keskustelija kauhistelee sitä, että äiti kuolisi ennen heitä, kuten esimerkeissä (201) ja (203). Asioiden luonnollinen järjestys kuitenkin olisi, että vanhemmat kuolevat ennen lapsiaan. Ikä saattaa vaikuttaa tähän, tosin kyseisen keskustelun alusta, Cosmopolitan-foorumi, on kohdistettu nuorille aikuisille (lukijatiedoista tarkemmin ks. luku 3). Kirjoittajat eivät ole aineiston nuorimpia, mikäli kohderyhmätietoihin voidaan luottaa, mutta eivät myöskään vanhimpia.

Myös sisarusten ja omien lasten kuolemaa pelätään. Suurimmaksi osaksi pelkoon ei ole erityistä syytä eikä kuolema ole odotettavissa, pelko on miltei kaikilla yleismaailmallista menetyksen pelkoa joka nousee esiin aihepiiriä käsiteltäessä. Yhdessä viestissä puhutaan kuitenkin akuutimmasta menettämisen pelosta, joka liittyy mahdollisesti hengenvaaralliseen sairauteen:

- (205) *Pikkuveljelläni on pahanlaatuinen aivosyöpä ja pelkään että menetän hänet.*
:cry: (keskustelu 9, viesti 25)

Vain parissa ilmauksessa puhutaan siitä, miten yhden läheisen kuolema laukaisi pelon toisenkin läheisen menettämisestä.

- (206) *Muistan vaarin kuoleman jälkeen pelänneeni että koska on mummin vuoro.*
(keskustelu 7, viesti 4)

(207) *Pahin pelkoni on nykyisin että menettäisin äidinkin [isän lisäksi], hän on minulle hyvin tärkeä i[h]minen.* (keskustelu 9, viesti 37)

Jotkut kirjoittajista ovat alkaneet pelätä omaa kuolemaansa tai vain kuolemaa yleensä sen jälkeen, kun ovat menettäneet läheisen ihmisen.

(208) *Äitini kuoli vähän aikaa sitten.. - - Olen alkanut pelkäämään kuolemaa ja sitä mitä sen jälkeen tapahtuu....* (keskustelu 9, viesti 61)

(209) *Olen itekki alkanu pelkäämään että kävelen vaikka unissaan ikkunaan ja hyp-pään alas..* (keskustelu 9, viesti 25)

Yksi kirjoittaja kertoo, miten ei ole menettänyt ketään kovin läheistä, eikä kuoleman kohtaaminen häntä ehkä juuri siksi pelota:

(210) *itse en osaa edes ajatella miltä jonkun menettäminen tuntuu. en osaa edes pelätä sitä.* (keskustelu 9, viesti 44)

Tälle kirjoittajalle pelko ei ole ajankohtainen eikä hän osaa siksi pelätä – hän ei myöskään ole menettänyt ketään läheistään, joten hän ei tiedä, miltä se tuntuu. Tällä hän perustelee omaa pelon puutettaan.

Pelko näyttäytyy keskusteluissa siis lähinnä abstraktina tunteena, joka nousee esiin keskustelun aiheen takia. Vain joissakin ilmauksissa pelolle on perusteluja, kuten esimerkiksi (205). Ei ole ollenkaan erikoista pelätä kuolemaa, sillä ihmisillä on tapana pelätä tuntemattomia ja vieraita asioita. Kukaan ei tiedä, mitä kuolemassa oikeastaan tapahtuu, ennen kuin tulee aika kuolla itse. On luonnollista, että pelko nousee esiin kuolemasta keskusteltaessa.

6.3. Ajanilmaukset

Aika ja suru ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Perinteisesti kuoleman jälkeinen vuosi oli suruaikaa, jolloin leski ei saanut avioitua eikä kuolleen talossa saanut juhlia. Kun kuolemasta oli kulunut vuosi, kuollutta ei myöskään enää kutsuttu yksilönä nimeltä, vaan hän oli siitä eteenpäin vainaja. (Pentikäinen 1999: 21–22.) Yhä edelleen aika ja suru liitetään yhteen. Uusitalo (2009: 147) kirjoittaa, että terveen surun ajatellaan tyypillisesti kestävän tietyn aikaa, yleensä vuoden tai kaksi. Tässäkin siis näkyy vanha käsitys vuodesta jonkinlaisena

raja-aikana. Pulkkisen (2016: 220) mukaan normaaliksi ajatellaan suru, joka kestää muutamia vuosia. Tämän kuolemaan liittyvän ajan lisäksi aikaan liittyvät ilmaukset myös parantavat tekstin koheesiota ja auttavat tarinan kertomista, joten ne ovat oleellisia narratiivin kannalta.

Aineiston aika-kategoriaan kuuluu noin 2,5 % aineiston kaikista ilmauksista. Tavallisin kyseessä on maininta siitä, kuinka pitkä aika läheisen kuolemasta on kirjoitushetkellä kulunut (esimerkki (211)) tai oman surun vaiheiden pituudesta (esimerkki (212)). Lisäksi mukana on ilmauksia siitä, kuinka aika helpottaa surua tai kuinka suru vaatii oman aikansa (esimerkki (213)). Näissä tapauksissa ei ole kyse siis tietyn mittaisesta ajasta, vaan ajasta ja sen vaikutuksesta menetyksen aiheuttamiin tunteisiin yleensä. Joukossa on myös joitakin iänilmauksia, kuten esimerkissä (214).

(211) *vaikka isäni kuolemasta on jo 10 vuotta.* (keskustelu 4, viesti 17)

(212) *Eka kuukausi oli kaikista pahin ja hirvein,* (keskustelu 1, viesti 3)

(213) *Niin on, onhan tässä toki aikaa sitä [kuolemaa] vielä käsitellä..* (keskustelu 1, viesti 8)

(214) *Ikää oli toki vain 6 vuotta.* (keskustelu 7, viesti 4)

Esimerkin (211) kaltaiset ilmaukset liittyvät yleensä siihen, millaisena suru koetaan, kun kuolemasta on kulunut aikaa. Niillä myös luodaan viestiin aikakehystä, kerrottavaan kokemukseen jonkinlaista taustoitusta. Useimmissa tapauksissa huomio kiinnitetään siihen, että vaikka aikaa on kulunut toisinaan paljon, suru edelleen tuntuu voimakkaana ainakin aika ajoin. Tämä kertoo siitä, että suru ei olekaan prosessi, jonka suorittamisen jälkeen elämä jatkuu kuin mitään ei olisi tapahtunut. Vaikka aikaa kuluu, suru säilyy mukana. Tämäkin ilmaistaan aineistossa ekspliiittisesti, kun eräs kirjoittaja toteaa:

(215) *Eihän siitä koskaan yli pääse,* (keskustelu 1, viesti 3)

Koskaan on kovin pitkä aika, ja kertoo siitä, että menetyksen aiheuttama suru säilyy ihmisen mukana. Pari kirjoittajaa mainitsee surun palaavan erityisesti merkkipäivinä.

(216) *Mä vieläki kyllä suren aina joka vuos siihen kuoleman vuodenaikaan,* (keskustelu 5, viesti 5)

Tätä käsitystä siitä, että suru jää osaksi elämää, tukevat myös Pulkkinen (2016) ja Uusitalon (2009) kirjoitukset. Ihmisillä on kuitenkin varsin eri käsityksiä siitä, kuinka kauan suru kestää, ja toisinaan tämä aiheuttaa mielipahaa (Pulkinen 2016: 220–221).

Kirjoittajat kiinnittävät huomiota myös siihen, miten aika vaikuttaa surun tunteeseen. Kuten esimerkissä (212), suru ja siihen liittyvät tunnereaktiot voivat olla vaikeimmillaan heti kuoleman jälkeen, ja samaa mieltä ovat useat foorumeille kirjoittavat. Menetykseen saattaa reagoida kuitenkin vasta myöhemmin:

(217) *Se [vihaisuus] tuli joidenkin kuukausien kuluttua, voimakkaimmillaan joku reilu puoli vuotta tapahtuneesta.* (keskustelu 6, viesti 4)

Toisaalta, silloin kun läheinen kuolee sairauteen, suru saattaa tulla jo ennen kuolemaa:

(218) *Suurin suru oli sinä aikana kun isä oli todella sairas.* (keskustelu 9, viesti 62)

Suru ja muut siihen liittyvät tunteet saattavat siis puhjeta ennen kuolemaa, kuoleman juuri tapahduttua tai vasta pidemmän aikaa kuoleman jälkeen. Vaikka surun kestosta on mahdollista puhua, sille ei voi asettaa rajoja. Tämä kertoo surun yksilöllisyydestä – jokainen ihminen kokee menetyksen omalla tavallaan.

6.4. Kielellä kielestä – metailmaukset

Meta-kategoriaan kuuluvat ilmaukset, joissa kirjoittaja puhuu surusta ja kuolemasta käytettävästä kielestä. Näistä ilmauksista selviää usein asenne jotakin tiettyä fraasia kohtaan tai analyysejä siitä, miten itse käyttää tai haluaisi käytettävän kieltä, kun puhutaan läheisen kuolemasta ja siitä johtuvasta surusta. Aineistossa kiertoilmauksia lähinnä kritisoidaan. Vaikuttaa siltä, että toimivaan ei tarvitse kiinnittää huomiota, kun kommentoidaan kieltä. Sen sijaan, jos jokin kielellinen asia ei tunnu toimivalta tai hyvältä, siitä kirjoitetaan. Tässä kategoriassa on myös ilmauksia, joissa puhutaan kuolemasta yhteiskunnallisena asiana. Tätä yhteiskunnallisuutta olisi ollut mielenkiintoista käsitellä laajemminkin, mutta tähän tutkimukseen aihe ei mahtunut, eikä sitä käsitelty aineistossa tarpeeksi paljon aiheen tarkemmalle tarkastelulle.

Kuolemasta puhumisessa tartutaan erityisesti kuoleman kiertoilmauksiin. Tämä on luonnollista, sillä kiertoilmauksia on paljon. Erään kirjoittajan mielestä kuolemasta pitäisi aina puhua kuolemana sen sijaan että käytetään kiertoilmauksia.

(219) *"Pois nukkumisesta" tms. puhuminen on minusta typerää. Sanon aina 'kuollut', kuolla'.* (kokemuskertomus 4)

Surusta puhumisessa käytetyin fraasi, *päästä yli*, sai myös eniten metakielellistä kritiikkiä osakseen. Useampi kirjoittaja eri keskusteluissa tarttui juuri tähän fraasiin ja siihen, kuinka paikkansapitävä se on. Myös fraasin merkitystä pohditaan.

(220) *Toivottavasti pääset asiasta yli! Vaikken tiedä oikeen mitä se tarkoittaa.* (keskustelu 3, viesti 4)

Ihmiset siis kiinnittävät huomiota siihen, että on olemassa fraaseja, joita tällaisessa tilanteessa voi käyttää. Kuitenkin se, mitä sanat oikeastaan tarkoittavat, jää epäselväksi, kuten esimerkin (220) kirjoittaja toteaa. Hän ei tiedä, mitä fraasi oikeastaan tarkoittaa, mutta silti hän käyttää sitä, koska niin on tapana sanoa.

(221) *Mikä teistä on ylitse pääsemistä?* (keskustelu 5, viesti 1)

(222) *Ylitse pääseminen on mielestäni typerä termi, koska sen määrittelemisen ensinnäkin on aika vaikeaa ja kaiken lisäksi turhaa. Ei muistamisesta tai kaipauksesta tarvitse "päästä yli".* (keskustelu 5, viesti 4)

(223) *et mäkään en usko tohon "yli pääsyyn",* (keskustelu 5, viesti 5).

Esimerkki (221) kutsuu keskusteluun, jota jonkin verran myös syntyy, sillä esimerkit (221), (222) ja (223) ovat kaikki samasta keskustelusta. Fraasin "päästä yli" *määritteleminen on vaikeaa*. Fraaseja käytetään, mutta ne saattavat tuntua turhilta, ellei niillä ole mitään merkitystä. Esimerkki (222) on mielenkiintoinen myös siksi, että siinä kiinnitetään huomio jälleen kerran kielen ja todellisuuden ristiriitaan, jossa kielellisesti suru on ylitettävä este, vaikka tosiasiaassa se jää ihmisen mukaan. Hänen mielipiteensä siitä, ettei surusta tarvitse päästä yli, kertoo surun pysyvistä luonteesta.

Toinen fraasi, jota aineistossa arvostellaan pariin otteeseen, on *aika parantaa haavat*.

(224) *Sitte ku on tää sanonta "aika parantaa haavat". Ei se paranna.* (keskustelu 4, viesti 13)

(225) *Aika parantaa haavat sanonta ei kyllä mun mielestä tämmösissä asioissa päde.*
(keskustelu 9, viesti 60)

Fraasi herättää vastustusta, kun sen merkitys liitetään suruun. Jälleen voi huomata, että suru on elämän mittainen sen sijaan, että se olisi läpikäytävä prosessi, jonka jälkeen kaikki normalisoituu. Tämä sama kokemus nousee esiin aineistosta ja kirjallisuudesta yhä uudelleen. Suru on jotakin pysyvää, joka ei parane kuten haava. Mielenkiintoista on, että aineistossa kyseistä fraasia ei sellaisenaan käytetä surusta kertaakaan, vaikka tekstiä siitä, miten aika helpottaa ja muuttaa surua, on jonkin verran.

Metatasolla arvostellaan myös yhteiskuntaa ja sen suhdetta kuolemaan. Yksi kokemuskertomuksen kirjoittanut toteaa, että

(226) *Ylipäänsä yhteiskunnallisena asiana minua jollain tapaa ärsyttää se, että kuolema tuntuu olevan kovin piilotettua. Moni kuolema tapahtuu hiljaisesti esimerkiksi sairaalassa, eikä keskellämme, kuten tapahtui joskus menneinä vuosikymmeninä.*
(kokemuskertomus 2)

Samasta aiheesta kirjoittaa myös Pentikäinen (1999: 23). Kuoleman piilottaminen on nyky-yhteiskunnan ilmiö, joka liittyy kuoleman kieltämiseen ja joka osaltaan innoitti tämän tutkielman aiheeseen.

Aineistosta löytyy myös yleisen tason metapohdintaa.

(227) *Tätä nykyä pohdin hyvin usein suhtautumistani kuolemaan.* (keskustelu 9, viesti 1)

(228) *Vaikea aihe, varmasti jokaiselle vaikka kukaan ei jäämään tänne ole tullutkaan.*
(keskustelu 9, viesti 4)

Kuolema on asia, jota ihmiset ajattelevat ja pohtivat siitä huolimatta, että se yritetään piilottaa. Esimerkki (228) on mielenkiintoinen, sillä se eksplisiittisesti ilmaisee, että jokainen ihminen tulee kuolemaan. Sen takia se nousi erityisesti esiin, sillä vastaavanlaista viittausta kaikkien kuolemaan ei aineistosta löydy. Vaikka ihmiset puhuvat kuolemasta avoimesti ja ikään kuin tarinoimalla kertovat läheistensä kuolemista, he eivät ota kantaa siihen, että kuolema kohtaa kaikkia jossakin vaiheessa. Lisäksi mielenkiintoista esimerkissä (228) on se, että kuolemakeskustelun vaikeus yhdistetään ihmisen kuolevaisuuteen. Aihe on vaikea, vaikka se koskettaa

jokaista, tuntuu kirjoittaja toteavan. Pitäisikö kuoleman ja surun käsittelyn olla vähemmän vaikeaa siksi, että se on osa elämää eikä kukaan voi kummaltakaan välttyä?

7. Lopuksi

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin sitä, miten kuolemasta ja erityisesti läheisen kuolemasta johduttavasta surusta puhutaan. Aineistona toimivat internetin keskustelufoorumeilta kerätyt keskustelut sekä kokemuskertomukset, joita aineistonkeruuvaiheessa lähetettiin neljä kappaletta. Tätä aineistoa tarkasteltiin emotiolingvistiikan ja metaforateorian kautta.

Surusta puhuminen näyttäytyy moninaisena. Tunnetta kuvataan tarkasti ja monipuolisesti, mutta aiheen sanavalinnat noudattelevat samoja linjoja: surusta puhutaan negatiivisena ja kooltaan suurena asiana, jonka kohtaaminen ja käsittely on vaikeaa. Siitä käytetään myös paljon metaforia, jotka helpottavat abstraktin asian käsitteellistämistä. Kaikkein käytetyin metafora on SURU ON ESTE, joka näkyy esimerkiksi siinä, että aineistossa surua kuvaamaan useimmin käytetty yksittäinen ilmaus on *päästä yli surusta*. Surun yhteydessä käytetään myös paljon sanoja *itku* ja *ikävä*. Sekä itkeminen että ikävöinti ovat surevalle luonnollisia reaktioita, joten niistä myös puhutaan osana surua. Kirjoitetaan myös siitä, miten itku on itkettävä pois. Tämäkin korostaa ajatusta surun prosessiluonteisuudesta, ja käytetään suremisesta myös termejä *suruprosessi* ja *surutyö*. Suru näyttäytyy kielen kautta prosessina, elämän jaksena jolla on alku ja loppu, vaikka ilman metaforia tai idiomaattisuutta puhutaan samassa yhteydessä siitä, että suru on pysyvää. Tämä ristiriita on mielenkiintoinen, ja kertoo siitä, miten tunteiden kielentäminen ja todellisuus eivät aivan täysin kohtaa. Ihmiset siis tiedostavat, että suru ei ole vain ylitettävä este tai kestoltaan rajallinen ajanjakso, mutta kielen tasolla suru näyttäytyy nimenomaan tällaisena.

Kuolemasta puhutaan suoremmin kuin surusta, useimmiten juuri sanoilla *kuolema* tai *kuolla*. Läheisen kuolemasta tuodaan varsin usein fokus itseen, surun kokijaan, käyttämällä verbiä *menettää* sekä sen substantiivivastineita. Tällöin läheisen kuolema näyttäytyy surijan omana menetyskokemuksena. Läheisen kuolemasta kirjoitetut tekstit ovatkin käännekohtanarratiiveja, joissa kuvataan elämään ratkaisevasti vaikuttanutta tapahtumaa. Teksteissä kirjoitetaan siitä, miten läheisen kuolema on muuttanut ihmistä. Toiset ovat kokeneet kasvaneensa, toiset taas masentuneet.

Ihmiset myös kiinnittävät metatasolla huomiota siihen kieleen, jota surusta ja kuolemasta puhuttaessa käytetään. Erityisesti kieltä kritisoidaan. Koetaan, että sopivia sanoja ei ole, ja toisaalta esimerkiksi paljon käytetyt kiertoilmaukset ja idiomit koetaan ärsyttäviksi tai vaikeaselkoisiksi. Kuitenkin niitä käytetään paljon. Eniten käytetty fraasi *päästä yli* sai osakseen myös eniten suoraa kritiikkiä: se, mitä fraasi oikeastaan tarkoittaa, ei ole selvää. Kritiikkiä fraasille antavat toteavat myös, ettei surusta tarvitse päästä yli, vaan suru muuttuu osaksi elä-

mää. Tässä nousee jälleen esiin ristiriita siitä, mitä kieli näyttää surun olevan ja mitä se todellisuudessa on. Kieli vaikuttaisi painottavan surun väliaikaisuutta, mutta ihmiset kokevat, ettei suru vain häviä sitten, kun se kerran on surtu.

Koska tämän tutkielman aineisto on kokonaan kirjoitettua kieltä, internetin keskustelufoorumeilta kerättyä tekstiä sekä kokemuskertomuksia, on tarkasteltu kielikin erilaista kuin puhuttu kieli, ja sanavalinnat ovat luultavasti erilaisia kuin jos aiheen käsittely tapahtuisi tuttujen kesken sen sijaan, että kirjoitetaan vieraille. Oletan, että tämä vaikuttaa ainakin tulokseen *kuolema*-sanankäytöstä. Tästä minulla on omakohtaista kokemusta tutkielman ulkopuolelta. Oma pappani kuoli tätä gradua kirjoittaessani, ja vaikka tapahtumasta on nyt tätä kirjoittaessani vuosi, ei mummini ole vielä kertaakaan (ainakaan minun kuulteni) käyttänyt sanaa *kuolema* viitattaessaan miehensä poismenoon. Oletan, että tämänkaltaisen kielellinen käytös ei ole poikkeavaa. Osittain juuri sen takia tutkielma-aineiston *kuolema*-sanankäyttö tässä laajuudessaan yllätti. Voisikin olla mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe kerätä puhuttua kieltä vaikeasta aiheesta, mikäli sellaisen aineiston hankkiminen olisi ollenkaan mahdollista.

Jatkotutkimusta voisi tehdä myös siitä, miten kuoleman ja surun aihepiireistä puhutaan sellaisten ihmisten keskuudessa, jotka työssään joutuvat kohtaamaan paljon kuolevia ja surevia. Esimerkiksi hoitohenkilökunnalle annetaan erikseen ohjeita siitä, miten kuolemauutinen tulee kertoa. Tällaisissa tilanteissa kieli nousee esiin ammatin kautta, ja sitä olisi mielenkiintoista tutkia.

Suru ja kuolema ovat molemmat tietynlaisia tabuaihteita, joista ei välttämättä haluta puhua. Silti niistä käydään keskustelua ja erityisesti surukokemus halutaan jakaa muiden kanssa. Keskusteluja läheisen kuolemasta löytyi nopealla internet-haulla varsin monta. Voikin olla, että tabuaiheesta on helpompi puhua nimimerkillä, kasvottomana vieraille ihmisille, sillä näiden suhtautuminen ei vaikuta omaan elämään yhtä paljon kuin vaikka omien perheenjäsenten. Ihmisillä on tapana kommentoida toistensa käytöstä ja kiinnittää huomiota siihen, miten pitäisi toimia tai reagoida myös surun hetkellä. Tämä aiheuttaa paljon epävarmuutta, koska tuntuu, että pitäisi reagoida oikein, vaikka todellisuudessa oikeaa tapaa ei ole.

Tabuaiheista käytetty kieli paljastaa, millaisina tabut näyttäytyvät ja miltä ne tuntuvat. Vaikka aiheista puhuvat avoimesti vain tietyt ihmiset tietyissä tilanteissa, on hyvä tiedostaa, että vaikeista ja hankalista asioista on hyvä käydä keskustelua sen sijaan, että tyydyttäisiin vaikenemaan.

Lähdeluettelo

- EVANS, VYVYAN & GREEN, MELANIE 2006: *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- FOOLEN, AD 2012: The Relevance of Emotion for Language and Linguistics. Foolen, Ad, Lüdtke, Ulrike M., Racine, Timothy P. (toim.): *Consciousness & Emotion Book Series: Moving Ourselves, Moving Others: Motion and Emotion in Intersubjectivity, Consciousness and Language*. s. 349–368. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company.
- HAARALA RISTO – LEHTINEN MARJA – GRÖNROS EIIJA-RIITTA – KOLEHMAINEN TARU – NISSINEN IRMA – KANTOKOSKI SINIKKA (toim.) 2004 [1990]. *Suomen kielen perussanakirja*. 3. painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Edita.
- KIELITOIMISTON SANAKIRJA. <https://mot-kielikone-fi.helios.uta.fi/mot/uta/netmot.exe?motportal=80>
- KÖVECSSES, ZOLTÁN 2000: *Metaphor and Emotion: Language, Culture and The Body in Human Feeling*. Cambridge University Press.
- LAKOFF, GEORGE & JOHNSON, MARK 2003 [1980]: *Metaphors We Live By*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- LEHTINEN, NEA 2015: *Kuoleman idiomien semanttista analyysia*. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto.
- MAJID, ASIFA 2012: *Current Emotion Research in the Language Sciences*. Emotion Review No. 4 s. 432–443.
- MCLEAN, KATE & ANDREA V. BREEN 2009: Processes and Content of Narrative Identity Development in Adolescence: Gender and Well-being. *Developmental Psychology* 2009, vol 45, No 3, s. 702–710.
- PENTIKÄINEN, JUHA 1999: Suomalaiset kuolemankulttuurit murroksessa. *Aboa. Turun maakuntamuseon vuosikirja 1995–1996*. s. 10–25. Turku: Turun maakuntamuseo.
- PULKKINEN, MARI 2016: *Salattu, suoritettu ja sanaton suru. Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena*. Helsinki: Unigrafia.
- SUOMALAISEN KUOLEMANTUTKIMUKSEN SEURA RY <http://kuolemantutkimus.com/>
- SYNONYYMIT.FI. *Suru*. <http://www.synonymit.fi/suru>
- TAYLOR, JOHN R. 2009 [1985]: *Linguistic Categorization*. Oxford: Oxford University Press.
- TIETEEN TERMIPANKKI. *Kopula*. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:kopulaverbi>
- UUSITALO, TUULA 2009: Itsemurha – vaiettu kuolema. Laitinen, Merja ja Pohjola, Anneli (toim.) *Tabujen kahleet*. s. 177–149. Tampere: Vastapaino.
- VISK = Virtuaalinen iso suomen kielioppi.

Aineistolähteet:

Keskustelu 1: <http://www.demi.fi/keskustelut/syv%C3%A4lliset/te-ketk%C3%A4-ovat-menett%C3%A4neet-perheenj%C3%A4seni%C3%A4nne#.VsHGN1neNL9> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 2: <http://www.demi.fi/keskustelut/syv%C3%A4lliset/1%C3%A4heisen-menett%C3%A4neet-1#.VsHGPFneNL9> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 3: <http://www.demi.fi/keskustelut/syv%C3%A4lliset/1%C3%A4heisen-menett%C3%A4neet#.VsHGQVneNL9> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 4: <http://www.demi.fi/keskustelut/syv%C3%A4lliset/1%C3%A4heisens%C3%A4-menett%C3%A4neet#> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 5: <http://www.demi.fi/keskustelut/syvalliset/laheisen-kuolemasta-selviaminen#> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 6: <http://www.demi.fi/keskustelut/syvalliset/laheisen-itsemurha#> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 7: <http://www.demi.fi/keskustelut/syv%C3%A4lliset/traumaattinen-1%C3%A4heisen-poismeno#.VsHGPVneNL9> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 8: <http://keskustelu.anna.fi/threads/laeheisen-menetys.1493084/> (kerätty 10.2.2016)

Keskustelu 9:
https://www.cosmopolitan.fi/keskustelu/6172/ketju/laheisen_menettaminen_ihmiset_ja_ilmiot
(kerätty 10.2.2016)

Aikakauslehtien tiedot:

<http://www.a-lehdet.fi/mainostajalle/demi>, katsottu 25.3.2016

<http://www.lehtikuningas.fi/naiset/cosmopolitan-fi>, katsottu 25.3.2016

<http://www.lehtikuningas.fi/naiset/anna>, katsottu 25.3.2016